

บทที่ 2

แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าและ การมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินร่วมกัน

ในบทที่ 2 จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา รวมทั้งเครื่องหมายการค้า อย่างไรก็ตาม โดยที่พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 มิได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเจ้าของร่วมในเครื่องหมายการค้าอันเดียวกันจึงจำเป็นต้องนำเอาบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยทรัพย์สินมาปรับใช้ ในบทนี้จึงเป็นการศึกษาหลักกรรมสิทธิ์ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังจะได้พิจารณาโดยลำดับ

แนวความคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองเครื่องหมายการค้า

การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาโดยรัฐนั้นมีเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ก็ดีทรัพย์สินทางปัญญานั้นมีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะ และกฎหมายแต่ละลักษณะก็มีเจตนารมณ์ที่แตกต่างกัน เจตนารมณ์ของกฎหมายในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอาจจำแนกออกได้ดังนี้ (1) การรับรองสิทธิตามธรรมชาติของปัจเจกบุคคล (2) เป็นการให้รางวัลแก่ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญา (3) เป็นสิ่งจูงใจให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาที่มีประโยชน์ (4) เป็นการส่งเสริมให้มีการเปิดเผยข้อมูลความรู้ต่อสังคม (5) เป็นการป้องกันการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมและให้การคุ้มครองผู้บริโภค

จากเจตนารมณ์ของกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่กล่าวข้างต้น อาจแยกพิจารณาออกได้เป็นหัวข้อๆ คือ ทรัพย์สินทางปัญญากับการผูกขาดทางการค้า ทรัพย์สินทางปัญญากับการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของปัจเจกบุคคล ทรัพย์สินทางปัญญากับการเป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ลักษณะของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และอื่นๆ อีกดังจะได้กล่าวตามลำดับต่อไป

1. ทรัพย์สินทางปัญญากับการผูกขาดทางการค้า

โดยทั่วไปการผูกขาดทางการค้า (Monopoly) ที่เกิดขึ้นจากปัจจัยต่างๆ ทางเศรษฐกิจมักจะไม่มีคามยั่งยืนเท่าใดนัก เนื่องจากผลกำไรที่เกิดจากการผูกขาดจะเป็นเครื่องล่อใจนักลงทุนรายอื่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในธุรกิจประเภทนั้น ก่อให้เกิดการแข่งขันทางการค้า ซึ่งจะทำลายอำนาจการผูกขาดลงในที่สุด อย่างไรก็ตามการผูกขาดนั้นไม่ได้เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจหากแต่เกิดจาก

ปัจจัยภายนอกอย่างอื่น เช่น โดยการแทรกแซงของรัฐ หรือจากอิทธิพลทางการเมือง การผูกขาดทางการค้าอันจะมีความแข็งแกร่งทางพลังเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่น การที่รัฐให้สัมปทาน (Concession) หรือให้สิทธิเด็ดขาด (Exclusive Rights) ในการประกอบการอย่างหนึ่งอย่างใดแก่เอกชน ผู้ได้รับสัมปทานหรือผู้ได้รับสิทธิเด็ดขาดนั้น ย่อมกลายเป็นผู้มีอำนาจผูกขาดในการจัดจำหน่ายสินค้าหรือบริการนั้นแต่เพียงผู้เดียว หรือสามารถครอบงำตลาดสินค้าหรือบริการทั้งหมดหรือโดยส่วนใหญ่ ซึ่งนักวิชาการเรียก การผูกขาดในลักษณะนี้ว่า “การผูกขาดโดยสมบูรณ์” (Perfect Monopoly) ซึ่งการผูกขาดที่เกิดจากปัจจัยเหล่านี้จะเป็นอำนาจผูกขาดที่ค่อนข้างแข็งแกร่งแตกต่างจากการผูกขาดที่เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น จากการรวมตัวกันในลักษณะของคาร์เทล (Cartel) หรือจากการเป็นผู้ถือครองความลับทางเทคโนโลยีการผลิต

การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามีลักษณะของการที่รัฐเข้าแทรกแซงระบบเศรษฐกิจด้วยการให้สิทธิเด็ดขาดแก่ปัจเจกชน ในอันที่จะกีดกันผู้อื่นจากการใช้สอยหรือแสวงหาประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายใต้สิทธิบัตร ซึ่งการเข้าแทรกแซงนี้อาจทำให้เกิดการจำกัดทางการค้า และอาจทำให้การจำหน่ายสินค้าประเภทนั้นถูกรองรับโดยผู้ประกอบการรายหนึ่งรายใดแต่เพียงผู้เดียว มีข้อสังเกตว่า เนื่องจากระดับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทจึงก่อให้เกิดการผูกขาดในสภาพที่แตกต่างกันด้วย สิทธิตามกฎหมายสิทธิบัตรจะให้อำนาจทางเศรษฐกิจแก่ผู้ทรงสิทธิเป็นอย่างมาก รวมทั้งอาจทำให้ผู้ทรงสิทธิกลายเป็นผู้มีอำนาจผูกขาดในการจำหน่ายสินค้าแต่เพียงผู้เดียว ตัวอย่างเช่น การที่ ก. เป็นผู้ทรงสิทธิบัตรในเครื่องโทรสาร อาจจะมีผลให้ ก. สามารถครอบงำตลาดสินค้าประเภทนั้นแต่เพียงผู้เดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้า ก. เป็นผู้ทรงสิทธิบัตรในอุปกรณ์ที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของเครื่องโทรสารด้วย ซึ่งกรณีเช่นนี้ ก. จะสามารถกีดกันผู้ประกอบการรายอื่นไม่ให้ทำการผลิตเครื่องโทรสารประเภทเดียวกันนั้นหรือไม่ให้ผลิตสิ่งประดิษฐ์อย่างอื่นที่มีคุณสมบัติอย่างเดียวกันกับเครื่องโทรสาร ถ้าการผลิตผลิตภัณฑ์อย่างอื่นนั้นจำเป็นต้องใช้วัสดุอุปกรณ์ชนิดเดียวกับอุปกรณ์ที่ใช้ในเครื่องโทรสาร ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่ ก. เป็นผู้ทรงสิทธิบัตรอยู่

ส่วนการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการให้อำนาจผูกขาดแก่ผู้ทรงสิทธิในระดับที่ไม่สูงมากนัก เพราะเจ้าของลิขสิทธิ์เกือบจะไม่มีอำนาจผูกขาดเหนือธุรกิจประเภทหนึ่งประเภทใดเลย เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิในการที่จะป้องกันการดำเนินงานอันมีลิขสิทธิ์ของตน และมีสิทธิเด็ดขาดในอันที่จะนำเอางานที่ตนมีลิขสิทธิ์ออกเผยแพร่สู่สาธารณชนเท่านั้น ในตลาดของงานอันมีลิขสิทธิ์การแข่งขันทางการค้ายังคงมีอยู่เกือบจะสมบูรณ์ทุกประการ แต่กระนั้นก็ตาม เจ้าของลิขสิทธิ์อาจใช้สิทธิทางกฎหมายที่ตนมีเพื่อครอบงำและผูกขาดทางการค้าได้ เช่น ด้วยการ

มอบหมายให้องค์กรใดองค์กรหนึ่งทำหน้าที่ถือสิทธิแทน และให้องค์กรนั้นทำการผูกขาดการใช้ลิขสิทธิ์นั้นในตลาดการค้า เป็นต้น

ในทางตรงกันข้ามกับสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์ กฎหมายเครื่องหมายทางการค้าไม่ได้ให้สิทธิเด็ดขาดแก่ผู้ทรงสิทธิ เพื่อให้ทำการผลิตและจำหน่ายสินค้าประเภทหนึ่งประเภทใดแต่เพียงผู้เดียว ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิแต่เพียงที่จะใช้เครื่องหมายการค้าที่ได้จดทะเบียนไว้กับสินค้าของตนเท่านั้น อย่างไรก็ตามการใช้เครื่องหมายการค้าบวกกับการโฆษณาประชาสัมพันธ์ของผู้ทรงสิทธิอาจจะส่งผลให้ประชาชนผู้บริโภคติดขัดกับสินค้าที่ใช้เครื่องหมายการค้านั้น (Brand Loyalty) อันจะทำให้เกิดการผูกขาดโดยพฤตินัยขึ้นได้

สำหรับการคุ้มครองความลับทางการค้า แม้ว่าในหลักการจะไม่มีกรให้สิทธิเด็ดขาดโดยกฎหมาย เพียงแต่ป้องกันไม่ให้มีการนำข้อมูลความลับไปใช้ประโยชน์ด้วยวิธีการอันมิชอบ เช่น ด้วยการละเมิดต่อข้อตกลงระหว่างคู่กรณี หรือด้วยการฝ่าฝืนความไว้วางใจที่มีต่อกัน อย่างไรก็ตามการคุ้มครองความลับทางการค้าก็อาจจะสร้างอำนาจการครอบงำตลาดให้แก่ผู้เป็นเจ้าของข้อมูลความลับนั้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าความลับทางการค้านั้นเป็น “ความรู้วิธีการ” (Know-How) ซึ่งเป็นเทคนิควิธีการปฏิบัติอันมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิตสินค้า

ในกรณีของสิทธิบัตร แม้การคุ้มครองสิทธิบัตรจะเป็นการให้สิทธิเด็ดขาดแก่ผู้ทรงสิทธิก็ตาม การคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรก็หาได้ก่อให้เกิดการผูกขาดทางการค้าแต่อย่างใด สิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายสิทธิบัตรนั้นแตกต่างจากสิทธิผูกขาด เพราะการผูกขาดทางการค้าตามความหมายทางเศรษฐศาสตร์นั้น จะต้องเป็นสถานการณ์ที่ผู้ประกอบการรายหนึ่งได้ครอบงำการจำหน่ายสินค้าหรือบริการชนิดหนึ่งชนิดใดไว้แต่เพียงผู้เดียว และผู้บริโภคไม่สามารถแสวงหาสินค้าหรือบริการชนิดอื่นมาทดแทนได้ ตัวอย่างเช่น การให้สิทธิบัตรแก่ผลิตภัณฑ์ยาชนิดใดชนิดหนึ่งจะไม่ก่อให้เกิดอำนาจผูกขาดแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรยานั้น เพราะผู้บริโภคสามารถใช้ยาชนิดอื่นที่อยู่ในหมวดเดียวกันทดแทนได้ เช่น ไซยาเอสไพรินแทนยาพาราเซตามอล เป็นต้น

อย่างไรก็ดีข้อโต้แย้งนี้ไม่ถูกต้อง เนื่องจากกฎหมายสิทธิบัตรนั้นจะให้ความคุ้มครองแก่สิ่งใหม่เท่านั้น และการประดิษฐ์และเทคโนโลยีใหม่ที่ได้รับสิทธิบัตรโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ยาใหม่นั้น โดยทั่วไปมักจะเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะใช้ผลิตภัณฑ์อื่นที่มีอยู่แล้วทดแทนได้ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดแจ่มก็คือ หากมีบุคคลใดสามารถคิดค้นยาที่สามารถใช้รักษาโรคมะเร็ง หรือโรคเอดส์อย่างได้ผล และได้รับสิทธิบัตรในผลิตภัณฑ์ยานั้น กรณีย่อมไม่มีข้อสงสัยเลยว่าบุคคลนั้นจะกลายเป็นผู้มีอำนาจผูกขาดในการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ยานั้นแต่เพียงผู้เดียวโดยปราศจากคู่แข่ง

ดังนั้น การที่สิทธิบัตรใดจะก่อให้เกิดการผูกขาดทางการค้าหรือไม่นั้น ควรจะพิจารณาว่าผลิตภัณฑ์ภายใต้สิทธิบัตรนั้นเป็นสิ่งที่สามารถจะใช้ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าจากแหล่งผลิตอื่นทดแทน

ได้หรือไม่ ถ้าประชาชนผู้บริโภคหรือผู้ประกอบการรายอื่นสามารถที่จะใช้ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าอื่นทดแทนได้ สิทธิบัตรนั้นก็มิได้สร้างอำนาจผูกขาดให้แก่ผู้ทรงสิทธิ

การที่การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอาจก่อให้เกิดการผูกขาดและเป็นภาระแก่สังคมนั้น คำถามที่ตามมาก็คือ อะไรคือเหตุผลในการให้ความคุ้มครองตามระบบสิทธิบัตร ซึ่งเหตุผลของการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้นก็มีอยู่ด้วยกันหลายประการซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป อย่างไรก็ตามมีข้อพึงทำความเข้าใจในที่นี้ว่า แม้แต่ในปัจจุบันนักวิชาการในสาขานี้ก็ยังไม่อาจสรุปลงไปว่า ประโยชน์ของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากับภาระที่สังคมจะต้องแบกรับจากการให้ความคุ้มครองนั้น อย่างใดจะมีน้ำหนักมากกว่ากัน ทั้งนี้เพราะการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาก่อให้เกิดผลทั้งที่เป็นคุณและเป็นโทษแก่สังคม ซึ่งประเด็นนี้เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาพึงจะต้องตระหนักไว้เสมอ

2. ทรัพย์สินทางปัญญากับการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของปัจเจกบุคคล

แนวความคิดแรกเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาให้ความสำคัญกับสิทธิประโยชน์ของบุคคลที่ได้ประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาขึ้น ซึ่งแนวคิดนี้มีทฤษฎีรองรับอยู่ 2 ทฤษฎีคือ ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ และทฤษฎีการให้รางวัล

2.1 ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right Theory)

เหตุผลประการหนึ่งที่รัฐคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาก็คือ เพื่อให้การรับรองสิทธิตามธรรมชาติของเจ้าของผลงานทางปัญญา ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลมาจากการปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศส และในทุกวันนี้ก็ยังคงได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในบรรดานักกฎหมายในประเทศภาคพื้นยุโรปซึ่งยึดมั่นต่อการเคารพสิทธิมนุษยชน แนวคิดที่ว่าด้วยสิทธิตามธรรมชาติได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในระบบการคุ้มครองลิขสิทธิ์ดังจะเห็นได้จากที่มีการรับรองกรรมสิทธิ์ (Moral right) แต่ในระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอื่นๆ ทฤษฎีว่าด้วยสิทธิตามธรรมชาตินี้กลับมิได้เป็นที่ยอมรับเท่าใดนัก

ภายใต้ทฤษฎีนี้ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเกิดขึ้นจากความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การให้ความคุ้มครองโดยรัฐเป็นการรับรู้ถึงสิทธิทางศีลธรรมที่เจ้าของงานมีอยู่เหนือผลงานทางปัญญาของตน เมื่อบุคคลใดได้สร้างสรรค์งานหรือทำการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใดขึ้นมา ผลผลิตทางความคิดดังกล่าวก็ควรจะต้องตกเป็นทรัพย์สินของบุคคลนั้น ด้วยเหตุนี้การที่บุคคลใดนำเอาความคิดของผู้ประดิษฐ์ไปแสวงหาประโยชน์โดยไม่มีอำนาจจึงถือว่าเป็นการกระทำละเมิดอย่างร้ายแรง เทียบได้กับการลักทรัพย์ของผู้อื่น นักวิชาการบางกลุ่มและบุคคลที่ส่งเสริมการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามักจะเรียกขานการทำละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาว่าเป็น “การขโมย” (Stealing) หรือ “การเป็นโจรสลัด” (Piracy) และเช่นเดียวกัน ประเทศที่พัฒนาแล้วก็ได้ใช้ถ้อยคำดังกล่าวเรียกขาน

ประเทศกำลังพัฒนาที่ไม่ได้จัดให้มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับสูง เพื่อผลักดันให้มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศในระดับสูง

ข้อที่ควรสังเกตในประเด็นนี้ก็คือ การนำเอาการประดิษฐ์ของผู้อื่นไปใช้งานหรือการลอกเลียนความคิดของผู้อื่นที่ถือว่าเป็นการขโมยหรือเป็นโจรสลัดนี้ น่าจะหมายความถึงเฉพาะการลอกเลียนผลงานทางปัญญาที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายเท่านั้น และจะต้องเป็นการกระทำในระหว่างที่การคุ้มครองตามกฎหมายยังมีผลใช้บังคับอยู่ด้วย ส่วนการลอกเลียนความคิดที่ไม่ได้รับความคุ้มครอง เช่น ลอกเลียนการประดิษฐ์ที่ขาดคุณสมบัติในด้านความใหม่ ไม่มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น หรือไม่อาจนำไปประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ก็ดี ลอกเลียนงานลิขสิทธิ์ที่อายุการคุ้มครองได้สิ้นสุดลงแล้วก็ดี หรือลอกเลียนผลงานการปรับปรุงพันธุ์พืชที่ไม่ได้ขออนุญาตเป็นตามกฎหมายก็ดี ฯลฯ ย่อมไม่ควรถือว่าการกระทำเหล่านี้เป็นการขโมยหรือเป็นโจรสลัดไปด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การขโมยหรือการเป็นโจรสลัดทางความคิดนั้นหมายถึง การนำเอาสิ่งที่กฎหมายสงวนไว้สำหรับผู้ทรงสิทธิไปใช้งานโดยไม่มีอำนาจ ถ้ากรณีมิใช่เป็นผลงานทางปัญญาที่กฎหมายสงวนไว้สำหรับผู้ประดิษฐ์ บุคคลหนึ่งบุคคลใดก็สามารถที่จะนำเอาผลงานนั้นไปใช้ประโยชน์ได้โดยเสรี ซึ่งหากเป็นเช่นนั้น ความคิดหรือการประดิษฐ์ต่างๆ ก็หาได้ตกเป็นทรัพย์สินของผู้ที่ทำการพัฒนาและคิดค้นขึ้นไปเสียทั้งหมดดังเช่นที่ทฤษฎีสหิทธิตามธรรมชาติได้วางหลักเอาไว้ไม่ เฉพาะแต่ความคิดหรือผลงานทางปัญญาที่เข้าเกณฑ์ที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่านั้น จึงจะตกเป็นทรัพย์สินของผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์

ถ้าผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญามีสถานภาพเป็นทรัพย์สินของผู้ทรงสิทธิจริงตามที่ทฤษฎีสหิทธิตามธรรมชาติได้กล่าวไว้ ก็มีข้อน่าคิดว่า เหตุใดรัฐจึงต้องกำหนดอายุการคุ้มครองเอาไว้ แทนที่จะถือว่า สิ่งดังกล่าวเป็นสิทธิของผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ตลอดไปโดยไม่มีกำหนดเวลา สิ้นสุดดังเช่นทรัพย์สินทั่วไป และเหตุใดกฎหมายสิทธิบัตรจึงต้องกำหนดให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรทำการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์อย่างสมบูรณ์และชัดเจน จนถึงขนาดที่จะทำให้บุคคลทั่วไปสามารถนำเอาข้อมูลความรู้ตามสิทธิบัตรไปใช้ประโยชน์ได้หลังจากที่อายุการคุ้มครองสิทธิบัตรได้สิ้นสุดลง และเหตุใดในกรณีของสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า กฎหมายจึงต้องกำหนดมาตรการบีบบังคับให้ผู้ทรงสิทธินำเอาการประดิษฐ์หรือเครื่องหมายการค้าของตนไปใช้งานภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งการที่กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญากำหนดเงื่อนไขที่แตกต่างไปจากการคุ้มครองทรัพย์สินทั่วไปหลายประการเช่นนี้ ได้ทำให้ความน่าเชื่อถือของทฤษฎีสหิทธิตามธรรมชาติลดลงเป็นอย่างมาก

กรณีไม่เป็นธรรมเป็นอย่างยิ่งหากจะกล่าวหาประเทศกำลังพัฒนาที่ไม่ให้การคุ้มครองเทคโนโลยีบางสาขาว่ามีการกระทำเป็นโจรสลัด ทั้งนี้เพราะประเทศทุกประเทศล้วนแต่มีอำนาจ

อธิปไตย (Sovereignty) ที่จะกำหนดนโยบายเศรษฐกิจของตนได้ตามที่เห็นสมควร รวมทั้งการมีอำนาจอธิปไตยที่จะกำหนดนโยบายด้านทรัพย์สินทางปัญญาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของตน

ควรจะเป็นที่ยอมรับว่า ไม่มีกฎหมายของประเทศใดที่คุ้มครองความคิดหรือผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาโดยไม่มีขีดจำกัด และก็ควรจะเป็นที่ยอมรับเช่นเดียวกันว่าไม่มีผลงานทางปัญญาใดที่ถูกคิดค้นขึ้นโดยอาศัยความคิดของผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์แต่เพียงผู้เดียวทั้งหมด เพราะในความเป็นจริง ในการทำการประดิษฐ์คิดค้นหรือสร้างสรรค์ผลงานนั้น ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลความรู้และความคิดที่ผู้อื่นได้คิดค้นไว้ก่อนแล้วทั้งสิ้น

ดังนั้น การนำความคิดของผู้อื่นไปใช้จึงควรเป็นการกระทำที่ชอบ เว้นเสียแต่ว่าความคิดนั้นจะเป็นสิ่งที่กฎหมายสงวนไว้สำหรับบุคคลอื่นแล้ว ด้วยการให้การคุ้มครองตามกฎหมาย ซึ่งเฉพาะแต่ในกรณีนี้เท่านั้นที่บุคคลที่จะนำเอาความคิดไปใช้จำเป็นต้องขออนุญาตและจ่ายค่าตอบแทนให้แก่เจ้าของความคิด

กรณีจึงเป็นที่น่าสงสัยยิ่งว่า เหตุใดการนำเอาความคิดของผู้อื่นไปใช้งานจึงจะกลายเป็นการขโมยหรือเป็นโจรสลัดไปได้ และการกระทำดังกล่าวจะเป็นการละเมิดสิทธิตามธรรมชาติของผู้ประดิษฐ์ได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากความคิดที่นำไปใช้นั้นเป็นความคิดที่ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย เพราะหากจะถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่มิชอบในทางศีลธรรมเสียแล้ว การที่บุคคลใดนำเอาความคิดที่ไม่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายด้วยเหตุหนึ่งเหตุใดไปใช้ประโยชน์ เช่น นำเอาความคิดเกี่ยวกับการประดิษฐ์ที่ขาดคุณสมบัติที่จะขอรับสิทธิบัตรหรือความคิดที่การคุ้มครองตามกฎหมายได้สิ้นสุดลงแล้วไปใช้ ก็จะมีลักษณะเป็นการขโมยหรือเป็นโจรสลัดด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็เท่ากับเป็นการฝ่าฝืนต่อเจตนารมณ์ และขัดต่อหลักการสำคัญของระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นอย่างยิ่ง

ผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาได้รับการยอมรับว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาไปเสียทั้งหมดไม่ สิ่งใดจะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ต่อเมื่อสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายให้การคุ้มครอง ดังนั้น ผลงานทางปัญญาที่ไม่มีคุณสมบัติตามกฎหมาย ที่อายุการคุ้มครองได้สิ้นสุดลงแล้ว หรือที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าไม่ให้การคุ้มครอง ย่อมไม่มีสถานภาพเป็นทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งด้วยเหตุผลเหล่านี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่า ทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติเป็นแนวความคิดที่ขาดน้ำหนักเป็นอย่างยิ่ง และยังทำให้คำกล่าวที่ว่า “การละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามีผลเท่ากับการลักทรัพย์ของผู้อื่น” เป็นคำกล่าวอ้างที่เลื่อนลอยและขาดน้ำหนักเช่นเดียวกัน

2.2 ทฤษฎีการให้รางวัล (Reward Theory)

นอกจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะเป็นการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของปัจเจกบุคคลแล้ว สิทธิทางกฎหมายยังเปรียบเสมือนรางวัลที่รัฐได้ให้แก่ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญา เพื่อตอบแทนในการที่บุคคลดังกล่าวได้คิดค้นผลงานทางปัญญาที่มีคุณค่าขึ้นอีกด้วย เป็นที่ยอมรับกันว่า การให้รางวัลตอบแทนการสร้างสรรค์ผลงานนั้นมีความจำเป็น และรางวัลตอบแทนที่น่าจะมีความเหมาะสมมากที่สุดก็คือการให้สิทธิเด็ดขาดในการแสวงหาประโยชน์จากผลงานทางปัญญานั้น

ในประเด็นนี้มีข้อน่าคิดว่า การที่กฎหมายให้การคุ้มครองผลงานทางปัญญาโดยไม่คำนึงว่าผลงานนั้นได้ถูกสร้างสรรค์หรือพัฒนาขึ้นอย่างไรนั้น เป็นการให้การตอบแทนการสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงหรือไม่ ทั้งนี้เพราะผลงานทางปัญญาต่างๆ ที่ได้มีการสร้างสรรค์หรือพัฒนาขึ้นนั้น หากได้เป็นสิ่งที่มีคุณค่าไปเสียทั้งหมดไม่จริงอยู่ที่ว่าผลงานหรือเทคโนโลยีบางอย่างเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อสังคม และผลงานบางอย่างก็เกิดจากการวิจัยและพัฒนาที่ต้องใช้เวลาที่ยาวนานและใช้เงินทุนเป็นจำนวนมาก แต่ก็มีผลงานทางปัญญาจำนวนมากเช่นกันที่ได้มีลักษณะดังกล่าว หรือมิได้เกิดจากการวิจัยและพัฒนาที่ใช้เวลาและการลงทุนเป็นจำนวนมาก ในความเป็นจริง มีผลงานทางปัญญาบางอย่างที่เกิดขึ้นจากการดัดแปลงองค์ความรู้เดิมแต่เพียงเล็กน้อย หรือเป็นผลงานที่เกิดจากความคิดฉับพลันที่ได้อาศัยการคิดค้นหรือพัฒนาอย่างเป็นระบบ ซึ่งหากรัฐมีเจตนารมณ์ในการให้รางวัลแก่ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาจริงๆ แล้ว เหตุใดจึงไม่ให้การคุ้มครองตามความเหมาะสมกับลักษณะของผลงานทางปัญญา โดยคำนึงถึงค่าใช้จ่ายและการลงทุนที่ได้ใช้ไปในการสร้างสรรค์ผลงานนั้น เช่น ด้วยการกำหนดอายุสิทธิบัตรให้มีกำหนดเวลาที่แตกต่างกันไปตามประเภทของเทคโนโลยี เป็นต้น

เท่าที่ผ่านมา ระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ให้สิทธิผูกขาดที่สมบูรณ์ ดังเช่นระบบสิทธิบัตร ได้ถูกตั้งคำถามเป็นอย่างมากว่าการคุ้มครองดังกล่าวได้สร้างภาระที่เกินสมควรให้แก่สังคมหรือไม่ และควรหรือไม่ที่จะมีการนำระบบอื่นมาใช้เพื่อตอบแทนให้แก่ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ แทนที่จะให้สิทธิผูกขาดที่ก่อให้เกิดภาระแก่สังคม ว่าไปแล้วก็เคยมีบางประเทศที่ใช้ระบบตอบแทนการสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาในลักษณะอื่นที่ไม่ใช่สิทธิบัตรเช่นกัน เช่น ประเทศสหภาพรัสเซีย และอดีตประเทศคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออกได้เคยใช้ระบบประกาศนียบัตรของนักประดิษฐ์ (Inventor's Certificate) เป็นเครื่องมือแสดงการรับรู้และตอบแทนผลงานการประดิษฐ์คิดค้นของประชาชน โดยสิทธิในผลงานนั้นจะตกเป็นของรัฐ ผู้ประดิษฐ์จะได้รับประกาศนียบัตรและได้รับค่าตอบแทนจากการที่รัฐได้ใช้ประโยชน์จากการประดิษฐ์นั้น อย่างไรก็ตาม ระบบการให้ค่าตอบแทนการประดิษฐ์ในลักษณะนี้ได้ถูกยกเลิกไปพร้อมๆ กับการล้ม

สลายของระบอบคอมมิวนิสต์ ในปัจจุบันประเทศรัสเซียและอดีตประเทศสังคมนิยมต่างก็ได้บัญญัติกฎหมายสิทธิบัตรตามแนวทางของประเทศตะวันตก จึงอาจกล่าวได้ว่า การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นระบบเดียวในปัจจุบันที่ประเทศต่างๆ ได้นำมาใช้เพื่อตอบแทนการสร้างสรรคและพัฒนาผลงานทางปัญญาของบุคคล

3. ทรัพย์สินทางปัญญากับการเป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ

แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาในการเป็นเครื่องมือพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้น มีทฤษฎีรองรับอยู่ 3 ทฤษฎีคือ ทฤษฎีการเป็นเครื่องจูงใจ ทฤษฎีการเปิดเผยข้อมูลความรู้ต่อสังคม และทฤษฎีการป้องกันการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมและการคุ้มครองผู้บริโภค

3.1 ทฤษฎีการเป็นเครื่องจูงใจ (Incentive to Invent Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่ารัฐให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาลักษณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ การคุ้มครองพันธุ์พืช หรือการออกแบบวงจรรวม ก็เพื่อส่งเสริมให้เกิดการคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ และก่อให้เกิดการสร้างสรรคผลงานที่มีคุณค่าขึ้น ว่ากันว่ามาตรการทางกฎหมายที่ให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการนำเอาผลงานทางปัญญาไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์มีความสำคัญต่อกระบวนการวิจัยและพัฒนาเป็นอย่างมาก เนื่องจากการวิจัยและพัฒนาและการสร้างสรรคผลงานทางปัญญาส่วนใหญ่มักต้องอาศัยการลงทุนจำนวนมาก การให้ความคุ้มครองอย่างเหมาะสมจะทำให้เจ้าของผลงานเกิดความเชื่อมั่นว่า ค่าใช้จ่ายและระยะเวลาที่สูงสูญเสียไปเพื่อการดังกล่าว จะได้รับการชดเชยกลับคืนมาในรูปของสิทธิผูกขาดตามกฎหมาย อันจะเป็นเครื่องจูงใจให้บุคคลต่างๆ ลงทุนลงแรงทำการวิจัยและพัฒนาหรือสร้างสรรคสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม หากปราศจากการคุ้มครองที่เหมาะสม ก็คงจะไม่มีใครทำการคิดค้นหรือสร้างสรรคผลงานใดๆ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความก้าวหน้าทางวิทยาการเป็นอย่างมาก

ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญต่อบทบาทของทรัพย์สินทางปัญญาในทางเศรษฐกิจ โดยไม่ถือว่าผลงานทางปัญญาเป็นทรัพย์สินของผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรคดังเช่นทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติ มีข้อนำคิดเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ว่า เป็นความจริงหรือไม่ว่าบุคคลจะทำการประดิษฐ์คิดค้นก็ต่อเมื่อมีเครื่องจูงใจทางเศรษฐกิจ และหากไม่มีการจูงใจในทางเศรษฐกิจ การสร้างสรรคผลงานทางปัญญาจะสิ้นสุดลงหรือไม่ ในอดีตมนุษย์ได้สร้างสรรคผลงานทางปัญญาที่มีคุณค่าในทางวรรณกรรมและศิลปกรรม ตลอดจนได้คิดค้นการประดิษฐ์ที่มีความมหัศจรรย์ขึ้นเป็นจำนวนมาก และผลงานเหล่านั้นก็ได้ถูกสร้างสรรคหรือคิดค้นขึ้นก่อนที่มนุษย์จะรู้จักระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเสียอีก หากถามว่าอะไรคือมูลเหตุจูงใจให้มีการสร้างพีรามิดในอียิปต์ กำแพงเมืองจีน รูปวาดโมนาลิซ่า วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ฯลฯ คำตอบก็ไม่น่าจะเป็นว่า เพราะบุคคลที่สร้างสรรคผลงานเหล่านั้นต้องการสิทธิผูกขาดในการที่จะแสวงหาประโยชน์จากผลงานทางปัญญาของตน

และเมื่อมองไปถึงวิวัฒนาการของกฎหมายคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาลักษณะต่างๆ ก็จะเห็นว่า การคุ้มครองสิทธิตามกฎหมายแต่ละลักษณะมักจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่มนุษย์ได้พัฒนาผลงานทาง ปัญญาขึ้นได้เป็นผลสำเร็จแล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อได้มีการคิดค้นหรือพัฒนาสิ่งใดขึ้น รัฐจึง จะออกกฎหมายมาคุ้มครองสิ่งนั้นในเวลาต่อมา เช่น โปรแกรมคอมพิวเตอร์ได้ถูกพัฒนาขึ้นก่อนที่ กฎหมายลิขสิทธิ์จะถือว่าโปรแกรมคอมพิวเตอร์เป็นงานวรรณกรรม หรือผลิตภัณฑ์จำนวนมาก ได้ถูกพัฒนาขึ้นก่อนที่ประเทศต่างๆ จะให้การคุ้มครองสิทธิบัตรยา เป็นต้น การคุ้มครองเทคโนโลยี ชีวิตาก็เป็นตัวอย่างที่ดีอีกเรื่องหนึ่ง กล่าวคือ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของ ประเทศอุตสาหกรรมและของประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่จะไม่คุ้มครองสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิต แต่เทคโนโลยีชีวิตก็เป็นอุตสาหกรรมที่มีอัตราการลงทุนทางด้านการศึกษาและพัฒนาที่สูงที่สุด สาขาหนึ่งในทุกวันนี้

หากพิจารณาถึงสภาพความเป็นจริงของธุรกิจการค้าในปัจจุบัน ก็จะเห็นถึงความไม่เป็น เหตุเป็นผลของทฤษฎีการเป็นเครื่องจูงใจ เพราะในความเป็นจริง นักประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ ผลงานทางปัญญาส่วนใหญ่ในปัจจุบันมักจะเป็นลูกจ้างในบริษัทอุตสาหกรรม โดยทั้งนายจ้างและ ลูกจ้างต่างก็มีเหตุผลเฉพาะตัวในการทำการพัฒนาเทคโนโลยีหรือคิดค้นผลงานทางปัญญาขึ้น บริษัทอุตสาหกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญา ก็ในฐานะที่เป็นผู้ลงทุน ออกค่าใช้จ่ายในการทำวิจัยและพัฒนา โดยความมุ่งหมายในการลงทุนของบริษัทก็คือเพื่อให้ได้มา ซึ่งเทคโนโลยีใหม่ ที่อาจนำไปใช้ประโยชน์ในการผลิตทางอุตสาหกรรม หรือเพื่อประโยชน์ใน ด้านการตลาดที่สามารถจะเป็นผู้นำในตลาดการค้า ในทางตรงกันข้าม นักประดิษฐ์หรือผู้ สร้างสรรค์ที่เป็นลูกจ้างขององค์การธุรกิจเหล่านั้นก็มีความมุ่งหวังแต่เพียงที่จะได้รับผลประโยชน์ ตอบแทนจากการจ้างงาน โดยมีได้คาดหวังถึงประโยชน์ที่จะได้รับสิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายแต่ ประการใด

เท่าที่ผ่านมาไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนที่อาจพิสูจน์ได้ว่า กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้ ก่อให้เกิดการคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ๆ หรือก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าขึ้น ในทางกลับกัน ก็ยังไม่มีสิ่งใดที่บ่งชี้ว่า หากปราศจากกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแล้วจะ ไม่มีผู้ทำ การสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญา เนื่องจากในโลกธุรกิจทุกวันนี้ การแข่งขันทางการด้านผลิตภัณฑ์ (Product Competition) มีบทบาทที่สำคัญมาก เพื่อความเป็นผู้นำทางธุรกิจการค้า องค์การธุรกิจ เอกชนต่างๆ จำเป็นที่จะต้องพัฒนาสินค้าใหม่ๆ ออกสู่ท้องตลาดก่อนผู้อื่น การแข่งขันทางด้าน ผลิตภัณฑ์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะผลักดันให้บริษัทอุตสาหกรรมต่างๆ ลงทุนทำการวิจัยและ พัฒนา และด้วยเหตุผลนี้จึงเชื่อได้ว่า การลงทุนในการพัฒนาเทคโนโลยีของภาคเอกชนจะคงมีอยู่ ต่อไป ถึงแม้ว่าจะปราศจากกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาก็ตาม

ดังนั้น องค์การธุรกิจอาจลงทุนในการทำนวัตกรรม แม้ว่าจะไม่มีการคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร เนื่องจากองค์การธุรกิจเหล่านั้นต่างก็ต้องการที่จะเป็นผู้นำในการค้า ด้วยการนำสินค้าใหม่ออกสู่ตลาดเป็นรายแรก โดยเฉพาะในตลาดที่มีการผูกขาดโดยผู้จัดจำหน่ายรายใหญ่เพียงไม่กี่ราย (Oligopolistic Market)

กล่าวโดยสรุป สิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่เปิดโอกาสให้ผู้ทรงสิทธิแสวงหาประโยชน์ทางพาณิชย์ อาจจะไม่ใช่เหตุผลที่แท้จริงที่ทำให้ผู้ประกอบการทำการลงทุนวิจัยและพัฒนาหรือสร้างสรรค์ผลงานทางปัญญา หากแต่เป็นการแข่งขันทางการค้าในแวดวงอุตสาหกรรม ที่เป็นสาเหตุอันแท้จริงที่ผลักดันให้เกิดกิจกรรมดังกล่าวขึ้น

3.2 ทฤษฎีการเปิดเผยข้อมูลความรู้ต่อสังคม (Disclosure of Information Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า หากปราศจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาแล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าของผลงานทางปัญญาจะเก็บข้อมูลความรู้ที่ตนได้คิดค้นหรือพัฒนาขึ้นไว้เป็นความลับ ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ใดทั้งสิ้น ดังนั้น การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามแนวความคิดนี้จึงมีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนกัน (Quid pro quo) ระหว่างเจ้าของผลงานทางปัญญากับสังคม ซึ่งระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เดินตามแนวความคิดนี้มากที่สุดก็คือระบบสิทธิบัตร โดยกฎหมายสิทธิบัตรกำหนดให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรทำการเปิดเผยรายละเอียดข้อมูลการประดิษฐ์ต่อสาธารณชน (โดยผ่านเจ้าหน้าที่ของรัฐ) เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิทธิเด็ดขาดที่รัฐจะมอบให้ เชื่อกันว่าด้วยวิธีการเช่นนี้ จะทำให้สังคมได้รับประโยชน์จากวิทยาการความรู้ที่ผู้ประดิษฐ์ได้คิดค้นขึ้น

ข้อมูลการประดิษฐ์ที่ได้จากการขอรับสิทธิบัตรนี้จะเป็นประโยชน์ทั้งต่อหน่วยงานของรัฐ สถาบันวิจัย นักวิจัย และบริษัทอุตสาหกรรม ในอันที่จะทำการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแขนงต่างๆ ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น สำหรับหน่วยงานของรัฐ ข้อมูลสิทธิบัตรจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแผนนโยบายที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศ โดยทำให้สามารถจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของสาขาเทคโนโลยีที่รัฐจะให้การส่งเสริม สำหรับสถาบันวิจัยและนักวิจัยนั้น จะได้รับประโยชน์หลายประการจากรายละเอียดข้อมูลที่มีการระบุไว้ในเอกสารสิทธิบัตร ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ในด้านการสืบค้นงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง หรือเพื่อให้ทราบถึงงานวิจัยที่ได้มีการทำไว้ก่อนหน้านั้นแล้วหรือที่กำลังทำอยู่ในขณะนั้น อันจะช่วยหลีกเลี่ยงปัญหาการทำวิจัยซ้ำซ้อน และท้ายที่สุด ข้อมูลสิทธิบัตรยังเป็นประโยชน์ต่อบริษัทอุตสาหกรรม ทั้งในการที่จะพัฒนาเทคโนโลยีขึ้นใช้เอง ในการปรับปรุงเทคโนโลยี และในการซื้อหาเทคโนโลยีที่บริษัทเหล่านั้นต้องการ โดยทำการประเมินและเปรียบเทียบความเหมาะสมของเทคโนโลยีที่ต้องการซื้อ นอกจากนี้ข้อมูลสิทธิบัตรยังจะช่วยให้บริษัทเอกชนสามารถกำหนด

แผนการตลาดได้อย่างถูกต้องเหมาะสม อีกทั้งยังทำให้บริษัทสามารถหลีกเลี่ยงการละเมิดสิทธิบัตรของผู้อื่นได้ แม้จะมีการกล่าวอ้างถึงข้อดีหลายประการของข้อมูลสิทธิบัตร แต่นักวิชาการหลายท่านได้ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับประโยชน์ของข้อมูลสิทธิบัตรดังกล่าว ข้อโต้แย้งประการหนึ่งก็คือ ปัญหาในเรื่องความไม่สมบูรณ์ของเอกสารสิทธิบัตร ข้อโต้แย้งนี้ได้เน้นว่า การที่บุคคลใดจะขอรับความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร บุคคลดังกล่าวจะต้องตระหนักแล้วว่า ตนไม่สามารถเก็บข้อมูลการประดิษฐ์ที่คิดค้นขึ้นมาได้ไว้เป็นความลับตลอดไป การได้มาซึ่งสิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายแม้ว่าจะเป็นการได้มาเพียงชั่วคราวเท่านั้น ก็ยังคิดว่าที่จะปล่อยให้การประดิษฐ์ถูกผู้อื่นนำไปใช้ โดยตนเองไม่ได้รับสิ่งใดเป็นการตอบแทนเลย

เมื่อการขอรับสิทธิบัตรมีช่องทางเลือกที่ดีที่สุดที่ผู้เป็นเจ้าของเทคโนโลยีต้องการ ก็ย่อมเป็นที่แน่นอนว่า ผู้ขอรับสิทธิบัตรจะต้องกระทำทุกวิถีทางเพื่อปกปิดข้อมูลการประดิษฐ์ของตนไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้เพราะหากสามารถเก็บงำข้อมูลสำคัญบางประการเกี่ยวกับการประดิษฐ์เอาไว้ได้ ก็จะทำให้ผู้เป็นเจ้าของเทคโนโลยีสามารถรักษาอำนาจผูกขาดของตนและคงความได้เปรียบเหนือคู่แข่งทางการค้าอื่นๆ ได้ต่อไป แม้ภายหลังจากที่อายุการคุ้มครองสิทธิบัตรจะสิ้นสุดลงแล้วก็ตาม

นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าผู้ขอรับสิทธิบัตรจะไม่มีเจตนาที่จะปกปิดข้อมูลทางการประดิษฐ์บางอย่างเอาไว้ แต่โดยลักษณะทั่วไปของเทคโนโลยี ก็มักจะมีความสลับซับซ้อนเป็นอย่างมากนั้น จนอาจทำให้การเปิดเผยข้อมูลการประดิษฐ์อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ไม่ว่าจะการเปิดเผยข้อมูลที่ไม่ครบถ้วนจะเกิดขึ้นจากความตั้งใจของผู้รับสิทธิบัตรหรือไม่ก็ตาม การที่สาธารณชนได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของหน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตร ที่จะทำการตรวจสอบว่าคำขอรับสิทธิบัตรที่ยื่นมานั้น ได้มีการเปิดเผยข้อมูลการประดิษฐ์อย่างครบถ้วนชัดเจนตามบทบัญญัติของกฎหมายหรือไม่ ซึ่งหากประเทศใดไม่มีระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้เจตนารมณ์ของกฎหมายในเรื่องนี้ไม่อาจเป็นไปได้

กล่าวโดยสรุป กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาบางลักษณะ อันได้แก่ กฎหมายสิทธิบัตร มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้มีการเปิดเผยรายละเอียดข้อมูลต่อสาธารณชน อีกทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างแหล่งข้อมูลความรู้ให้แก่สังคม เพราะกฎหมายดังกล่าวมีบทบังคับให้ผู้ขอรับสิทธิบัตรทำการเปิดเผยรายละเอียด และข้อมูลของการประดิษฐ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ หากปราศจากการคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร ผู้ประดิษฐ์ก็จะเก็บข้อมูลความรู้ที่ตนคิดค้นได้ไว้เป็นความลับ ซึ่งการกระทำดังกล่าวจะไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้ใดทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การบรรลุในวัตถุประสงค์นี้จะ

เกิดขึ้นก็ต่อเมื่อการเปิดเผยรายละเอียดการประดิษฐ์ได้กระทำอย่างชัดเจนและสมบูรณ์ อีกทั้งรัฐจะต้องมีระบบการตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรที่มีประสิทธิภาพด้วย

3.3 ทฤษฎีการป้องกันการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรมและการคุ้มครองผู้บริโภค (Prevention of Unfair Competition and Consumer Protection)

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาบางลักษณะมีเจตนารมณ์ที่แตกต่างไปจากกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอื่น โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญา หากแต่มีความมุ่งหมายสองประการคือ ประการแรก เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค เพื่อให้ทราบถึงแหล่งที่มาของสินค้า และประการที่สอง เพื่อปกป้องผู้ประกอบการมิให้ถูกลอกเลียนเครื่องหมายการค้าโดยไม่เป็นธรรม

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความมุ่งหมายในการคุ้มครองผู้บริโภค ได้แก่ กฎหมายเครื่องหมายการค้า และกฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดทางภูมิศาสตร์ กฎหมายทั้งสองลักษณะนี้มีเจตนารมณ์ที่คล้ายคลึงกันประการหนึ่งคือ เพื่อที่จะให้ผู้บริโภคทราบถึงแหล่งที่มาของสินค้า ซึ่งอาจเป็นการให้ทราบถึงตัวบุคคลที่ผลิตสินค้า หรือให้ทราบว่าสินค้านั้นมีแหล่งกำเนิดจากพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ใด ถ้าหากปราศจากการคุ้มครองดังกล่าวแล้ว ก็จะมีผลให้ประชาชนเกิดความสับสนหลงผิดในแหล่งกำเนิดที่แท้จริงของสินค้าได้

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาส่วนใหญ่ยังมีความมุ่งหมายในการป้องกันการกระทำที่เป็นเอารัดเอาเปรียบกันในทางธุรกิจ แนวความคิดนี้เชื่อว่า การที่บุคคลใดลงทุนลงแรงในการประดิษฐ์คิดค้นหรือพัฒนาผลงานทางปัญญานั้น บุคคลนั้นย่อมคาดหวังว่าตนจะได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งที่ตนได้คิดค้นหรือพัฒนานั้น หากบุคคลอื่นสามารถนำเอาผลงานของผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ไปใช้ได้โดยเสรี ก็จะเป็นการไม่เป็นธรรมกับเจ้าของผลงานทางปัญญานั้น เปรียบเทียบได้กับเกษตรกรที่ได้ลงทุนลงแรงปลูกต้นส้มจนออกผล ย่อมต้องการจะเป็นผู้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากผลส้มดังกล่าว หากมีบุคคลอื่นลักลอบนำเอาผลส้มนั้นไปเสียนหมดสิ้น ก็ย่อมเป็นการไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกรดังกล่าว หากการลักผลส้มเป็นการกระทำที่ไม่เป็นธรรมต่อเกษตรกรอันใด การฉกฉวยเอาผลงานทางปัญญาของผู้อื่นไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต ก็ย่อมเป็นการไม่เป็นธรรมต่อผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญานั้น

อย่างไรก็ดี อาจมีข้อโต้แย้งว่า การนำเอาผลงานทางปัญญาของผู้อื่นไปใช้โดยไม่ได้รับอนุญาต มีลักษณะที่แตกต่างไปจากการลักผลส้ม ทั้งนี้เพราะการลักผลส้มเป็นการตัดโอกาสเกษตรกรในอันที่จะใช้ประโยชน์จากผลส้มของตนอย่างสิ้นเชิง แต่การนำเอาผลงานทางปัญญาของผู้อื่นไปใช้ หากได้เป็นการปิดกั้นโอกาสของเจ้าของผลงานทางปัญญาที่จะแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ไม่ เจ้าของผลงานทางปัญญายังคงสามารถใช้ประโยชน์จากผลงานของตนได้อย่างเต็มที่ มี

ข้อที่ควรคำนึงในเรื่องนี้ว่า ผลงานทางปัญญานั้นแตกต่างจากผลิตผลอื่นๆ ในขณะที่มูลค่าของผลิตผลที่เกิดจากแรงงานหรือการลงทุนในลักษณะอื่น (เช่น ผลสัมที่ได้จากการใช้แรงงานในการเพาะปลูก) จะขึ้นอยู่กับปริมาณและจำนวนของผลิตผลนั้นเป็นสำคัญ แต่มูลค่าของผลงานทางปัญญากลับมิได้ขึ้นอยู่กับปริมาณของผลงานทางปัญญานั้น หากแต่ขึ้นอยู่กับโอกาสในการใช้ผลงานทางปัญญานั้น แม้ว่าการถกควยนำเอาผลงานทางปัญญาไปใช้ประโยชน์ จะไม่ได้ทำให้ผู้ประดิษฐ์หรือผู้สร้างสรรค์ผลงานทางปัญญาต้องสูญเสียโอกาสในการใช้ผลงานของตนไปก็ตาม แต่การถกควยดังกล่าวก็อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าของผลงานทางปัญญาได้ กล่าวคือ ก่อให้เกิดความเสียหายในด้านการเสียโอกาสที่จะแสวงหาประโยชน์ในเชิงพาณิชย์อย่างเต็มที่จากผลงานทางปัญญาของตน รวมทั้งสูญเสียโอกาสที่จะได้รับค่าตอบแทนที่เป็นธรรมจากผู้ที่ต้องการใช้ผลงานทางปัญญานั้นด้วย ตัวอย่างเช่น การที่นาย ก. ซึ่งเป็นผู้ประพันธ์หนังสือมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการพิมพ์หนังสือของตนออกจำหน่าย ย่อมจะทำให้นาย ก. มีโอกาสแสวงหาผลกำไรได้มากกว่ากรณีที่บุคคลอื่นๆ สามารถจะพิมพ์หนังสือของนาย ก. ออกจำหน่ายได้ในขณะเดียวกัน เป็นต้น

มีข้อควรพิจารณาอีกประการว่า คุณค่าของทรัพย์สินทางปัญญาบางประเภท เช่น เครื่องหมายการค้า จะขึ้นอยู่กับชื่อเสียงความนิยมในตัวสินค้า ภายใต้เครื่องหมายการค้านั้นเป็นสำคัญ ซึ่งชื่อเสียงและความนิยมในตัวสินค้านั้นมักเกิดขึ้นจากปัจจัยสองประการคือ คุณภาพของสินค้าและการโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้า ผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้าจำต้องลงทุนและใช้ความวิริยะอุตสาหะเป็นอย่างมากในการสร้างชื่อเสียงความนิยมในสินค้าและเครื่องหมายการค้าของตน ดังนั้น การนำเอาเครื่องหมายการค้าของผู้ประกอบการดังกล่าวไปใช้จึงเป็นการถกควยเอาชื่อเสียงความนิยมดังกล่าวไปใช้อย่างไม่เป็นธรรมเครื่องหมายการค้ามีความสำคัญต่อการสร้างความนิยมของสินค้าในหมู่ประชาชนผู้บริโภค และทำให้ผู้บริโภคได้รับข้อมูลเกี่ยวกับตัวสินค้า แต่เครื่องหมายการค้าก็อาจทำให้ประชาชนติดยึดกับสินค้าของตน ได้ ซึ่งการติดยึดในตัวสินค้าอาจเกิดขึ้นจากการได้รับอิทธิพลของการโฆษณาสินค้า การโฆษณาสินค้าโดยส่วนใหญ่มักจะกระทำด้วยการสร้างความคุ้นเคยกับตัวสินค้า หรือสร้างค่านิยมบางอย่างเกี่ยวกับสินค้า หรือด้วยการเชื่อมโยงภาพลักษณ์ในทางสังคมกับการบริโภคสินค้านั้น เช่น ภาพลักษณ์ในเรื่องความหรูหรา มั่งคั่ง ความเฉลียวฉลาด ความมีเสน่ห์ ความแข็งแรง ฯลฯ ตัวอย่างเช่น การโฆษณาสุราโดยเน้นในเรื่องความเป็นลูกผู้ชาย หรือการโฆษณาเครื่องดื่มบำรุงกำลัง โดยแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้แข็งแรงมีพลังกำลัง เป็นต้น

บริษัทผู้ประกอบการมักให้ความเห็นว่า การโฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นสิ่งจำเป็นและมีประโยชน์ เพราะเป็นการให้ข้อมูลข่าวสารโดยตรงแก่ประชาชนผู้บริโภค ประชาชนจะสามารถทราบถึงความมีอยู่ของสินค้า และสามารถซื้อสินค้าได้อย่างถูกต้อง โดยผ่านข้อมูลการโฆษณา

ประชาสัมพันธ์ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนกลับมองว่า ความเห็นดังกล่าวเป็นการให้ภาพแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น สินค้าบางประเภท เช่น ผลิตภัณฑ์ยา เคมีภัณฑ์ และเครื่องสำอางกำลัง เป็นสิ่งที่อาจให้ทั้งประโยชน์และโทษแก่ผู้บริโภค หรือสินค้าบางประเภทก็มีแต่โทษแต่เพียงประการเดียว เช่น สุรา บุหรี่ ฯลฯ เนื่องจากผู้ประกอบการโดยทั่วไปมักต้องการจะแสวงหาผลกำไรสูงสุดให้แก่ตน และต้องการจำหน่ายสินค้าให้ได้มากที่สุด กรณีจึงไม่เป็นที่สงสัยว่า การโฆษณาสินค้าต่างๆ จะมุ่งเน้นแต่เพียงการให้ข้อมูลในด้านที่เป็นประโยชน์และที่เป็นข้อดีของสินค้าเท่านั้น ส่วนข้อมูลในด้านลบของตัวสินค้า ก็จะไม่ถูกหยิบยกมากล่าวไว้ในการโฆษณา แต่จะถูกผู้ประกอบการปกปิดเอาไว้

ประเด็นที่ควรพิจารณาอีกประการก็คือ หากคุณค่าของเครื่องหมายการค้าเกิดขึ้นจากการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เหตุใดจึงได้มีการจัดให้เครื่องหมายการค้าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาประเภทหนึ่ง ดังได้กล่าวมาแล้วว่า ทรัพย์สินทางปัญญาคือสิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือผลงานทางปัญญาของบุคคล หากใช้หลักการนี้เป็นเกณฑ์พิจารณาแล้วจะเห็นว่า เครื่องหมายการค้ามีองค์ประกอบทางด้านการสร้างสรรค์ทางปัญญาน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับผลงานทางปัญญาอื่น มีนักนิติศาสตร์จำนวนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับการที่จะถือว่า เครื่องหมายการค้าเป็นสิทธิในทรัพย์สิน (Proprietary Rights) นักนิติศาสตร์กลุ่มนี้มีความเห็นว่า การคุ้มครองเครื่องหมายการค้าได้กระทำโดยมีเป้าหมายที่จะให้ประชาชนทราบถึงแหล่งแหล่งกำเนิดหรือแหล่งที่มาของสินค้าหรือบริการเป็นสำคัญ กฎหมายเครื่องหมายการค้ามิได้มีเจตนารมณ์หลักในการคุ้มครองสิทธิตามธรรมชาติของเจ้าของ และไม่ควรมีวัตถุประสงค์ในอันที่จะตอบแทนการสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณประโยชน์ต่อสังคม ดังเช่นในกรณีของกฎหมายสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์

อย่างไรก็ดี แนวความคิดดังกล่าวไม่ได้รับการตอบรับจากผู้ที่เกี่ยวข้องเท่าใดนัก และกฎหมายของประเทศต่างๆ ในปัจจุบันต่างให้การรับรองความเป็นทรัพย์สินของเครื่องหมายการค้า ทุกวันนี้ กฎหมายของนานาประเทศถือว่าเครื่องหมายการค้าเป็นสิทธิตามกฎหมายที่เจ้าของสามารถโอนหรือก่อให้เกิดภาระติดพันได้ อีกทั้งการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์จากเครื่องหมายการค้าไม่ว่าจะเป็นในรูปของการโอนสิทธิ (Assignment) การทำสัญญาอนุญาตให้ใช้เครื่องหมายการค้าหรือบริการ (Licensing) รวมทั้งการทำสัญญาเกี่ยวกับการใช้เครื่องหมายการค้าในรูปแบบพิเศษต่างๆ เช่น สัญญาแฟรนไชส์ (Franchising) ถือว่าเป็นธุรกรรมที่แพร่หลายและได้รับความนิยมมากกว่าการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์จากทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น

4. ลักษณะของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

โดยที่ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) เป็นสิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาของบุคคล รวมทั้งการประดิษฐ์ (Invention) การออกแบบ (Designs) เครื่องหมายการค้าและบริการ (Trade and Service Marks) สิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดทาง

ภูมิศาสตร์ (Geographical Indications) และการแสดงออกซึ่งความคิด (Expression of Idea) เป็นต้น ผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาหลายประเภทเป็นสิ่งที่กฎหมายให้การคุ้มครอง รวมทั้งบรรดาสິงที่เกี่ยวข้องกับข้อมูล ความรู้ อุปกรณ์ และเครื่องมือต่างๆ ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 137 และ 138 บัญญัติความหมายของ “ทรัพย์สิน” ว่าหมายความรวมถึง วัตถุมีรูปร่างและไม่มีรูปร่างซึ่งอาจมีราคาและอาจถือเอาได้ อย่างไรก็ดี แม้อกฎหมายจะเน้นว่าทรัพย์สินเป็นวัตถุ (ไม่ว่าจะมีรูปร่างหรือไม่มีรูปร่างก็ตาม) แต่ในความเป็นจริง ทรัพย์สินหาได้มีความหมายถึงตัววัตถุไม่ หากแต่หมายความถึงสิทธิทางกฎหมาย กล่าวคือ เป็นสิทธิที่จะกีดกันผู้อื่นมิให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ตนเป็นเจ้าของตน คำว่าทรัพย์สินนั้นแปลมาจากคำว่า “Property” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำในภาษาละตินว่า “Proprius” ซึ่งแปลว่า “เป็นกรรมสิทธิ์ของคนคนหนึ่ง”

ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิทางกฎหมายเช่นเดียวกับทรัพย์สิน อย่างไรก็ดี สิ่งที่เกิดจากการสร้างสรรค์ทางปัญญาของบุคคลหาได้มีสถานภาพเป็นทรัพย์สินทางปัญญาไปทั้งหมดไม่ เฉพาะแต่ผลงานทางปัญญาที่เข้าเกณฑ์ที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่านั้น จึงจะมีสถานภาพเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ตกเป็นสิทธิของผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์คิดค้น ผลงานทางปัญญาที่ไม่เข้าเกณฑ์ของกฎหมาย จะไม่ตกเป็นสิทธิของผู้สร้างสรรค์หรือผู้ประดิษฐ์ หากแต่มีฐานะเป็นทรัพย์สินสาธารณะ (Public Domain) ที่บุคคลใดๆ อาจนำไปใช้ได้โดยเสรีโดยไม่ถือว่าเป็นการผิดกฎหมายหรือเป็นการผิดต่อศีลธรรมแต่ประการใด ตัวอย่างเช่น คำศัพท์ต่างๆ ล้วนแต่เป็นผลงานทางปัญญาของบุคคลทั้งสิ้น แต่เนื่องจากคำศัพท์ไม่มีลักษณะเข้าเกณฑ์ที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย จึงไม่อาจได้รับการคุ้มครองในฐานะทรัพย์สินทางปัญญา

ในประเด็นนี้ ศาลฎีกาเคยมีคำวินิจฉัยไว้ในคำพิพากษาฎีกาที่ 837/2507 ว่า “สิทธิใน เปเดนท์ ไม่ใช่สิทธิตามกฎหมายไทย จึงไม่อาจมีการทำละเมิด” ซึ่งคำพิพากษาฎีกานี้ได้วินิจฉัยไว้ก่อนที่ประเทศไทยจะบังคับใช้กฎหมายสิทธิบัตร อันได้แก่ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 ผลงานทางปัญญาที่อายุการคุ้มครองตามกฎหมายได้สิ้นสุดลง ก็จะไม่มีสถานภาพเป็นทรัพย์สินทางปัญญาอีกต่อไป แต่จะกลายเป็นทรัพย์สินทางสาธารณะ

กล่าวโดยสรุป การที่สิ่งใดจะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่อไปนี้ (1) สิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งที่กฎหมายและนโยบายของรัฐรับรองว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาหรือไม่ (2) สิ่งดังกล่าวมีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ และ (3) สิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งที่ได้รับการคุ้มครอง โดยอยู่ในระหว่างอายุการคุ้มครองหรือไม่ เป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้เป็นเจ้าของความคิดหรือผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาต้องการการปกป้องจากการกระทำ

ละเมิด และเพื่อที่จะให้การปกป้องสิทธิเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะต้องไม่ถูกจำกัดอยู่เฉพาะแต่เพียงภายในประเทศที่ได้มีการคิดค้นหรือสร้างสรรค์งานเท่านั้น หากแต่จะต้องมีอยู่ในหลายประเทศ โดยเฉพาะในประเทศที่ผู้คิดค้นหรือผู้สร้างสรรค์ต้องการจะนำเอาผลงานทางปัญญาของตนไปใช้ และในประเทศที่มีศักยภาพที่อาจทำการลอกเลียนผลงานนั้นได้ เหตุที่การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศมีความจำเป็นก็เนื่องมาจากการที่การสร้างสรรค์ทางปัญญามีลักษณะเป็นข้อมูลความรู้ ที่ง่ายต่อการถูกลอกเลียน และง่ายต่อการแพร่หลายออกไปยังประเทศต่างๆ นั้นเอง

แต่ปัญหาที่ผู้เป็นเจ้าของผลงานทางปัญญาประสบก็คือ ปัญหาเรื่องข้อจำกัดทางด้านดินแดนของทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งโดยหลักการ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเรื่องที่รัฐต่างๆ ต้องออกกฎหมายเพื่อให้ความคุ้มครองภายในเขตอำนาจอธิปไตยแห่งรัฐ ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่เรียกว่า “หลักดินแดน” (Territoriality Principle) การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งไม่ให้การคุ้มครอง หรือให้การคุ้มครองในระดับต่ำ ก็อาจมีผลกระทบต่อปกป้องสิทธิของผู้เป็นเจ้าของผลงานทางปัญญาได้ ซึ่งปัญหานี้ได้นำไปสู่การจัดทำความตกลงระหว่างประเทศหลายฉบับ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างมาตรฐานขั้นต่ำของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ ความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่สำคัญก็เช่น ความตกลงทริปส์ อนุสัญญากรุงปารีสเพื่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม อนุสัญญากรุงเบอร์ลินเพื่อการคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรม อนุสัญญาสิทธิบัตรยุโรป และอนุสัญญากรุงโรมว่าด้วยการคุ้มครองนักแสดง ผู้ผลิตสิ่งบันทึกเสียง และองค์การแพร่เสียงแพร่ภาพ เป็นต้น

1.5 ความแตกต่างระหว่างทรัพย์สินทางปัญญากับทรัพย์สินโดยทั่วไป

ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่ง และมีลักษณะบางประการที่เหมือนกับทรัพย์สินโดยทั่วไป เช่น ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาและเจ้าของทรัพย์สินโดยทั่วไปต่างก็มีสิทธิเด็ดขาดในอันที่จะห้ามปรามกีดกันบุคคลอื่นมิให้เข้ามาเกี่ยวข้องหรือใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินของตน โดยปราศจากอำนาจตามกฎหมาย และผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทั้งสองประเภทต่างก็มีสิทธิที่จะจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินของตน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ทรัพย์สินทางปัญญามีลักษณะบางประการที่แตกต่างไปจากทรัพย์สินโดยทั่วไป ซึ่งอาจสรุปความแตกต่างของทรัพย์สินทั้งสองประเภทได้ ดังนี้

ก. เจตนารมณ์ของการคุ้มครอง การคุ้มครองทรัพย์สินโดยทั่วไปเกิดขึ้นจากการที่รัฐมีหน้าที่ในทางศีลธรรมที่จะต้องคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินของประชาชน แต่การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญานั้นมีเหตุผลทั้งในด้านศีลธรรมและในทางเศรษฐกิจรองรับ โดยในปัจจุบัน เหตุผลทาง

เศรษฐกิจของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจะมีความสำคัญและเป็นที่ยอมรับมากกว่าเหตุผลทางศีลธรรม

ข. วัตถุประสงค์ของทรัพย์สิน ทรัพย์สินโดยทั่วไปอาจเป็นสิ่งที่มิรูปร่างหรือไม่มีรูปร่างก็ได้ แต่ทรัพย์สินทางปัญญามีวัตถุประสงค์เป็นสิ่งไม่มีรูปร่าง ซึ่งอาจเป็นความคิด การแสดงออกซึ่งความคิด หรือข้อมูลต่างๆ ก็ได้ นอกจากนี้ ทรัพย์สินทางปัญญาจะต้องเป็นผลงานการสร้างสรรค์ทางปัญญาของบุคคลเท่านั้น ในขณะที่ทรัพย์สินทั่วไปอาจเกิดจากบุคคล สัตว์ หรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติก็ได้

ค. ลักษณะของสิทธิ ในกรณีที่เป็นทรัพย์สินรูปร่าง กรรมสิทธิ์ของผู้เป็นเจ้าของจะผูกติดอยู่กับตัวทรัพย์สินนั้นเท่านั้น เมื่อใดก็ตามที่ตัวทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ได้สูญหาย ถูกทำลาย หรือสลายสิ้นไปด้วยเหตุใดๆ กรรมสิทธิ์ของเจ้าของในตัวทรัพย์สินนั้นก็ย่อมระงับสิ้นไปด้วย ซึ่งลักษณะเช่นนี้แตกต่างไปจากทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งจำเป็นต้องแยกสิทธิทางกฎหมายออกจากสิ่งที่อยู่ภายใต้สิทธิ (Proprietary Rights, Rather Than Things) ตัวอย่างเช่น การที่นายคำมีสิทธิบัตรในเครื่องจักร มิได้หมายความถึงการที่นายคำมีสิทธิเหนือเครื่องจักรชิ้นใดชิ้นหนึ่ง แต่หมายความถึงการมีสิทธิในความคิดที่ใช้ในการสร้างเครื่องจักร หรือการที่นายแดงมีลิขสิทธิ์ในหนังสือ ก็ไม่ได้หมายความว่านายแดงมีลิขสิทธิ์ในหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ หากแต่มีสิทธิในเนื้อหาและการถ่ายทอดข้อความที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนั้น หรือการที่นายขาวมีสิทธิในเครื่องหมายการค้า ก็ไม่ได้หมายความถึงการมีสิทธิในตัวสินค้า หากแต่เป็นสิทธิที่จะใช้เครื่องหมายการค้าที่ได้จดทะเบียนไว้กับสินค้าประเภทนั้นแต่เพียงผู้เดียว อีกตัวอย่างหนึ่งก็เช่น นาย ก. เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ในหนังสือที่ตนได้ประพันธ์ขึ้น นาย ก. ได้จัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวออกจำหน่าย นาย ข. ซื้อหนังสือที่ประพันธ์โดยนาย ก. จากร้านขายหนังสือมาหนึ่งเล่ม เช่นนี้ นาย ข. ได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์ในหนังสือเล่มที่ตนได้ซื้อไปนั้น แต่ลิขสิทธิ์ในหนังสือดังกล่าวยังคงอยู่กับนาย ก. ผลในทางกฎหมายก็คือ นาย ข. มีสิทธิที่จะอ่าน ใช้ จำหน่าย หรือทำลายหนังสือเล่มนั้น รวมทั้งมีสิทธิที่จะฟ้องร้องเอาคนที่ลักเอาหนังสือนั้นไป แต่นาย ข. ไม่มีสิทธิที่จะพิมพ์หนังสือนั้น และถ้ามีบุคคลอื่นทำการพิมพ์หนังสือนั้นออกจำหน่าย นาย ก. ก็ไม่มีสิทธิว่ากล่าวกับบุคคลดังกล่าว เนื่องจากลิขสิทธิ์ในหนังสือเล่มนั้นยังคงอยู่กับนาย ก. ซึ่งเป็นผู้ประพันธ์ ดังได้กล่าวข้างต้น การที่วัตถุประสงค์ตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิ่งไม่มีรูปร่าง ย่อมหมายความว่าสิทธิตามกฎหมายจะแยกต่างหากจากสิ่งที่อยู่ภายใต้สิทธิ ดังนั้น ถึงแม้ว่าสิ่งที่อยู่ภายใต้สิทธิจะถูกทำลายหรือสูญหายไปก็ตาม ก็จะไม่มีผลกระทบต่อสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจะไม่สูญสลายไปโดยสภาพแห่งตัวทรัพย์สิน

ง. **อายุการคุ้มครอง** ทรัพย์สินทั่วไปไม่มีกำหนดเวลาสิ้นสุด ผู้เป็นเจ้าของจะมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของตนตลอดไป จนกว่าทรัพย์สินนั้นจะสิ้นสภาพไป อย่างไรก็ตาม การกำหนดเวลาที่จะอาจทำให้เจ้าของสูญเสียกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของตนนั้นมีอยู่เพียงกรณีเดียว นั่นคือ การที่ทรัพย์สินนั้นถูกบุคคลอื่นครอบครองปรปักษ์

ในทางกลับกัน กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภทได้กำหนดอายุการคุ้มครองเอาไว้ เช่น กฎหมายลิขสิทธิ์กำหนดให้อายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์ไว้ 50 ปี หลังจากผู้สร้างสรรค์งานถึงแก่ความตาย หรือตามกฎหมายสิทธิบัตร สิทธิบัตรการประดิษฐ์มีอายุการคุ้มครอง 20 ปี และสิทธิบัตรการออกแบบมีอายุการคุ้มครอง 10 ปี ส่วนกฎหมายเครื่องหมายการค้ากำหนดอายุการจดทะเบียนไว้ 10 ปี แต่เจ้าของเครื่องหมายสามารถต่ออายุการจดทะเบียนได้ตลอดไป เป็นต้น

เหตุที่กฎหมายกำหนดอายุการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไว้เป็นการแน่นอนเช่นนี้ก็เนื่องจากว่า การคุ้มครองมีลักษณะเป็นการให้สิทธิผูกขาดข้อมูลความรู้ ซึ่งการให้มีการผูกขาดตลอดไปจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างมาก การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามีลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างผู้ทรงสิทธิกับสังคม สิทธิผูกขาดที่สังคมนำไปแลกเปลี่ยนกับผู้ทรงสิทธินั้นไม่ควรจะมีกำหนดที่ยาวนานเกินไป หากแต่ควรมีกำหนดเวลาที่เหมาะสม เพียงพอที่จะจูงใจให้ผู้ทรงสิทธิยินยอมเปิดเผยข้อมูลความรู้ของตนเพื่อแลกเปลี่ยนกับสิทธิผูกขาดนั้น

จ. **หน้าที่ในการใช้สิทธิ** สำหรับทรัพย์สินโดยทั่วไปนั้น ผู้เป็นเจ้าของจะนำเอาทรัพย์สินของตนไปใช้ประโยชน์หรือไม่ก็ได้ กฎหมายลักษณะทรัพย์สินไม่ได้กำหนดหน้าที่ในเรื่องนี้เอาไว้ แต่สำหรับทรัพย์สินทางปัญญาบางประเภท กฎหมายกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้ทรงสิทธิจะต้องใช้สิทธิของตนตามวัตถุประสงค์ของการคุ้มครอง หากผู้ทรงสิทธิไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน รัฐก็อาจบังคับให้มีการใช้สิทธิก็ได้ เช่น ในกฎหมายสิทธิบัตร การที่ผู้ทรงสิทธิไม่ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรภายในประเทศ หรือไม่ขายผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ หรือขายผลิตภัณฑ์ดังกล่าวในราคาสูงเกินสมควรหรือโดยไม่พอความต้องการของประชาชน รัฐก็อาจใช้มาตรการบังคับใช้สิทธิ (Compulsory Licensing) เอากับสิทธิบัตรดังกล่าวได้ ด้วยการอนุญาตผู้ประกอบการรายอื่นที่สนใจจะใช้สิทธิตามสิทธิบัตรให้ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรหรือกระทำการอย่างอื่นที่โดยทั่วไปถือว่าเป็นสิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตร และตามกฎหมายเครื่องหมายการค้า ผู้ที่จดทะเบียนเครื่องหมายการค้ามีหน้าที่ต้องนำเอาเครื่องหมายการค้าของตนไปใช้ภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด ซึ่งกฎหมายไทยกำหนดเวลาในการใช้เครื่องหมายการค้าไว้ 3 ปี นับแต่วันจดทะเบียน หากเจ้าของเครื่องหมายการค้าเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน รัฐก็อาจเพิกถอนการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าที่ไม่มีการใช้งานนั้นเสียได้

6. ประเภทของทรัพย์สินทางปัญญา

สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้นอาจจำแนกออกได้เป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ สิทธิในทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Industrial Property Rights) และลิขสิทธิ์ (Copyright) กฎหมายทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมมีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองผลงานการทางปัญญาที่อาจนำไปใช้ประโยชน์ในการผลิตทางอุตสาหกรรม ส่วนเจตนารมณ์ของกฎหมายลิขสิทธิ์ก็คือ เพื่อคุ้มครองการถ่ายทอดข้อมูลความรู้หรือการแสดงออกซึ่งความคิดที่ให้ความรู้ ความสวยงาม ความบันเทิง หรือสุนทรียภาพ อย่างไรก็ตาม ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีปัจจุบันได้ลดความแตกต่างของกฎหมายทั้งสองระบบนี้ลง ตัวอย่างเช่น ในทุกวันนี้ยานพาหนะในประเทศให้การคุ้มครองโปรแกรมคอมพิวเตอร์ภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์ โดยถือว่าโปรแกรมคอมพิวเตอร์เป็นงานอันมีลิขสิทธิ์ประเภทงานวรรณกรรม ทั้งนี้ ความสำคัญของโปรแกรมคอมพิวเตอร์นั้นอยู่ที่หน้าที่การทำงาน (Function) ของโปรแกรม มากกว่าภาษาที่ใช้ในการเขียนโปรแกรม เป็นต้น

สิทธิในทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมมีอยู่ด้วยกันหลายประเภท อนุสัญญากรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) บัญญัติให้รวมถึงสิทธิบัตร (Patents) ผลิตภัณฑ์อรรถประโยชน์ (Utility Models) การออกแบบทางอุตสาหกรรม (Industrial Designs) เครื่องหมายการค้า (Trademarks) เครื่องหมายบริการ (Service Marks) ชื่อทางการค้า (Trade Names) สิ่งบ่งชี้แหล่งที่มา (Indication of Source) เครื่องหมายแหล่งกำเนิด (Appellation of Origin) และการปราบปรามการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม (Repression of Unfair Competition) ส่วนการคุ้มครองลิขสิทธิ์อาจจำแนกออกได้เป็น 2 ระบบใหญ่ๆ ได้แก่ ระบบลิขสิทธิ์ และระบบสิทธิของผู้ประพันธ์ (Author's Rights) ดังได้กล่าวข้างต้น สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอาจจำแนกได้เป็นหลายประเภท แต่ที่ถือว่าเป็นสิทธิพื้นฐานนั้นมีอยู่ด้วยกัน 4 ประเภท ได้แก่ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า ความลับทางการค้า และลิขสิทธิ์

7. เปรียบเทียบทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิทางกฎหมายเช่นเดียวกับทรัพย์สิน

โดยทั่วไป โดยเป็นสิทธิทางกฎหมายที่มีอยู่เหนือสิ่งที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิที่จะกีดกันผู้อื่นจากการใช้ผลงานทางปัญญาที่ตนได้สร้างสรรค์หรือพัฒนาขึ้น ซึ่งสิทธิดังกล่าวเรียกกันในทางวิชาการว่า “สิทธิเด็ดขาด” มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การมีสิทธิในผลงานทางปัญญามีได้หมายความว่าถึงการเป็น “เจ้าของ” (Own) ผลงานนั้น หากแต่เป็นการที่บุคคลผู้มีสิทธิสามารถที่จะควบคุมการผลิต ดัดแปลง จำหน่าย เผยแพร่ หรือใช้ผลงานดังกล่าว

สิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสิทธิในทางปฏิเสธหรือนิเสธสิทธิ (Negative Rights) เนื่องจากกฎหมายมิได้ให้อำนาจแก่ผู้ทรงสิทธิในอันที่จะใช้ประโยชน์ในการ

ประดิษฐ์แต่เพียงผู้เดียว กฎหมายเพียงแต่ให้สิทธิแก่ผู้ทรงสิทธิในอันที่จะกีดกันผู้อื่นจากการใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์เท่านั้น มีข้อควรสังเกตในประเด็นนี้ว่า กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญามิได้ให้อำนาจผู้ทรงสิทธิที่จะใช้ผลงานทางปัญญาของตน สิทธิที่จะแสวงหาประโยชน์จากผลงานดังกล่าว เป็นสิทธิที่ผู้ทรงสิทธิมีอยู่แล้ว ไม่ว่าผู้ทรงสิทธิจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่ได้มาเพียงแต่ทำให้ผู้ทรงสิทธิมีอำนาจที่จะกีดกันบุคคลอื่นมิให้ทำการใช้ประโยชน์ในผลงานทางปัญญาของตนเท่านั้น ซึ่งก็มีผลโดยปริยายว่า ผู้ทรงสิทธิจะมีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวในการที่จะนำเอาผลงานทางปัญญานั้นไปแสวงหาประโยชน์ในทางหนึ่งทางใด

แต่ในการใช้ประโยชน์จากผลงานทางปัญญาที่ตนมีสิทธิตามกฎหมายนั้น ผู้ทรงสิทธิจะต้องกระทำภายใต้ขอบเขตของกฎหมายเท่านั้น กล่าวคือ ผู้ทรงสิทธิจะใช้สิทธิของตนโดยฝ่าฝืนต่อกฎหมายใดๆ มิได้ และก็จะใช้ต้องใช้สิทธิของตนโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นด้วย เช่น ผู้ทรงสิทธิบัตรไม่อาจทำการผลิตผลิตภัณฑ์ภายใต้สิทธิบัตรออกจำหน่ายโดยละเมิดต่อสิทธิบัตรของผู้อื่น เป็นต้น

เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญามีวัตถุประสงค์แห่งสิทธิเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง จึงทำให้การใช้งานสามารถกระทำได้โดยง่ายและโดยไม่จำกัดจำนวนผู้ใช้ นอกจากนี้ การใช้ทรัพย์สินทางปัญญาใดจะไม่มีผลทำให้ทรัพย์สินนั้นเสื่อมสลายไปเพราะการใช้ และด้วยเหตุที่บุคคลหลายคนอาจใช้ทรัพย์สินทางปัญญาในขณะเดียวกันได้ เช่น คนหลายคนอาจเปิดเพลงๆ เดียวกัน หรืออ่านหนังสือเรื่องเดียวกันได้พร้อมๆ กันได้ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจึงมักกระทำด้วยการให้สิทธิเด็ดขาด ในอันที่จะกีดกันมิให้ผู้อื่นใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์และสิ่งที่อยู่ภายใต้สิทธิ

อย่างไรก็ดี การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไม่จำเป็นต้องกระทำในลักษณะของการให้สิทธิเด็ดขาดเสมอไป กฎหมายอาจให้ความคุ้มครองด้วยการกำหนดห้ามบุคคลมิให้กระทำการบางอย่างที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นก็ได้ ตัวอย่างเช่น กฎหมายควบคุมการค้าไม่ได้มีลักษณะเป็นการให้สิทธิเด็ดขาดแก่ปัจเจกชน หากแต่เป็นกฎหมายที่ห้ามการปฏิบัติในทางพาณิชย์ที่ไม่ซื่อตรง (Acts Contrary to Honest Commercial Practices) หรือกฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดทางทางภูมิศาสตร์ ก็มีได้เป็นกฎหมายที่ให้สิทธิเด็ดขาดเช่นเดียวกัน หากแต่ห้ามการใช้สิ่งบ่งชี้แหล่งกำเนิดทางภูมิศาสตร์ของสินค้าอย่างไม่ถูกต้องหรือโดยทำให้ประชาชนสับสนหลงผิดเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดของสินค้า (Use In a Manner Which Misleads The Public as to The Geographical Origin of The Good)

ทั้งนี้ โดยทั่วไปประเทศต่างๆ จะไม่คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หากแต่จะคุ้มครองภายใต้กฎหมายลักษณะเฉพาะ (Sui Generis) ซึ่งบัญญัติขึ้นมา

เพื่อให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการเฉพาะ ทั้งนี้เนื่องจากการบัญญัติกฎหมายขึ้นเป็นการเฉพาะจะมีความเหมาะสมต่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎหมายหลายลักษณะ รวมทั้งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายสัญญา กฎหมายละเมิด กฎหมายอาญา และเกี่ยวข้องกับวิชาการในสาขาอื่นๆ ด้วย เช่น สาขาเศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา บริหารธุรกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังในกรณีของการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าก็ได้การตราพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 ขึ้นใช้บังคับ

โดยหากพิจารณาสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจะเห็นได้ว่าเป็นทรัพย์สิน (Jus in Rem) จึงสามารถจำหน่ายโอนหรือก่อให้เกิดภาระติดพันใดๆ ได้ ยกเว้นสิทธิบางประเภทที่กฎหมายห้ามโอน เช่น ธรรมสิทธิ (Moral Rights) ในกฎหมายลิขสิทธิ์ และยกเว้นสิทธิบางประเภทที่อาจทำการโอนได้แต่ต้องโอนภายใต้เงื่อนไขบางประการ เช่น การโอนเครื่องหมายการค้าจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมีการโอนกิจการที่ใช้เครื่องหมายการค้า นั้นไปด้วย เป็นต้น

โดยสภาพที่เป็นทรัพย์สิน จึงทำให้ผลงานทางปัญญาเป็นสิ่งที่มีความค่าในทางเศรษฐกิจ ซึ่งผู้ทรงสิทธิอาจนำออกแสวงหาประโยชน์ได้ การใช้ประโยชน์จากสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญานั้นอาจกระทำได้อีกสองวิธีคือ ด้วยการที่ผู้ทรงสิทธินำเอาการประดิษฐ์หรือเทคโนโลยีนั้นไปผลิตผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายด้วยตนเอง หรือถ้าผู้ทรงสิทธิไม่ประสงค์ที่จะทำการผลิตสินค้าออกจำหน่าย ก็อาจจะทำสัญญาอนุญาตให้ผู้อื่นที่สนใจจะใช้ประโยชน์จากผลงานทางปัญญานั้น ให้ทำการผลิตผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายแทนได้ โดยผู้ทรงสิทธิเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการใช้สิทธิจากบุคคลดังกล่าวเป็นการตอบแทน ทรัพย์สินทางปัญญาต้องเป็นผลงานทางปัญญาของบุคคล สิ่งที่ไม่ได้เกิดจากการสร้างสรรค์ทางปัญญา หากแต่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ย่อมไม่ใช่ทรัพย์สินทางปัญญา นอกจากนี้ สิ่งที่มีได้เกิดขึ้นจากสติปัญญาของมนุษย์ หากแต่เป็นผลงานของเครื่องจักรกล เช่น ผลการคำนวณของเครื่องคิดเลข หรือผลการพยากรณ์อากาศของเครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ย่อมไม่อาจถือว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าเครื่องหมายการค้าเป็นทรัพย์สินทางปัญญา โดยเหตุผลต่อไปนี้

1. เครื่องหมายการค้าเป็นสิ่งที่กฎหมายและนโยบายของรัฐรับรองว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาโดยการตรากฎหมายเฉพาะขึ้นรับรอง กล่าวคือ พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534
 2. เครื่องหมายการค้ามีคุณสมบัติครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่
- และ
3. เครื่องหมายการค้าเป็นสิ่งที่ได้รับการคุ้มครอง โดยอยู่ในระหว่างอายุการคุ้มครองหรือไม่

นอกจากนี้ หากพิจารณาความแตกต่างระหว่างเครื่องหมายการค้ากับทรัพย์สินโดยทั่วไป จะเห็นได้ว่า เครื่องหมายการค้าเป็นทรัพย์สินประเภทหนึ่ง และมีลักษณะบางประการที่เหมือนกับทรัพย์สินโดยทั่วไป เช่น ผู้เป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้าและเจ้าของทรัพย์สินโดยทั่วไปต่างก็มีสิทธิเด็ดขาดในอันที่จะห้ามปรามกีดกันบุคคลอื่นมิให้เข้ามาเกี่ยวข้องหรือใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินของตน โดยปราศจากอำนาจตามกฎหมาย และผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทั้งสองประเภทต่างก็มีสิทธิที่จะจำหน่ายจ่ายโอนทรัพย์สินของตน เป็นต้น

หากพิจารณาสถิติในเครื่องหมายการค้าตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 จะเห็นได้ว่าเป็นทรัพย์สินที่มีความแตกต่างจากทรัพย์สินโดยทั่วไป กล่าวคือ สถิติในเครื่องหมายการค้าไม่มีตัวตน เป็นเพียงสิทธิที่อาจยึดถือเอาได้ ซึ่งแตกต่างจากทรัพย์สินโดยทั่วไปในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ที่อาจถือเข้าครอบครองเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ได้โดยตรงและอาจจับต้องได้ด้วย นอกจากนี้ เครื่องหมายการค้าอันเกิดจากการใช้ความคิด ความริเริ่มสร้างสรรค์ ความรู้ความสามารถในการออกแบบเป็นเครื่องหมายการค้าที่มีรูปร่างลักษณะจำเพาะสินค้าของผู้ประกอบการ เพื่อทำให้เกิดความแตกต่าง และแยกออกจากสินค้าลักษณะประเภทเดียวกันของผู้ประกอบการรายอื่น เพื่อทำให้เกิดความนิยมชมชอบในตัวเครื่องหมายการค้า และเป็นที่ยุติของประชาชนโดยทั่วไป

8. เปรียบเทียบสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภท

กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภท ล้วนแต่มีสาระสำคัญและหลักการที่ต่างกั น ในส่วนนี้จะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของสิทธิที่กล่าวมาข้างต้นเป็นประเด็นไป

8.1 สิ่งที่ยุติครอบครองและเจตนารมณ์ของกฎหมาย

กฎหมายสิทธิบัตรคุ้มครองการประดิษฐ์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ กฎหมายสิทธิบัตรมีเจตนารมณ์ในการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของผู้ประดิษฐ์และผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อจูงใจให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่อันนำไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อส่งเสริมการค้าถ่ายเทเทคโนโลยีระหว่างประเทศ และเพื่อส่งเสริมการลงทุนและการค้าระหว่างประเทศ

กฎหมายเครื่องหมายการค้าคุ้มครองเครื่องหมายที่ใช้กับสินค้าหรือบริการ เพื่อแสดงว่าสินค้าที่ใช้เครื่องหมายของเจ้าของเครื่องหมายการค้านั้นแตกต่างไปจากสินค้าหรือบริการที่ใช้เครื่องหมายการค้าของบุคคลอื่น กฎหมายเครื่องหมายการค้ามีเจตนารมณ์ในการปกป้องผลประโยชน์ของเจ้าของเครื่องหมายการค้า มิให้ถูกเอาเปรียบด้วยการนำเอาเครื่องหมายการค้าไปใช้โดยมิได้รับอนุญาต อันเป็นการฉกฉวยชื่อเสียงหรือความนิยมในตัวสินค้า นอกจากนี้ การคุ้มครองเครื่องหมายการค้ายังเป็นการปกป้องผลประโยชน์ของผู้บริโภค ทำให้ผู้บริโภคทราบถึงแหล่งที่มาของสินค้าหรือบริการ และไม่เกิดการสับสนหลงผิดในคุณภาพของสินค้าหรือบริการที่ใช้

เครื่องหมายการค้านั้น กฎหมายความลับทางการค้าคุ้มครองข้อมูลความลับ ทั้งที่เป็นข้อมูลทางเทคนิคซึ่งมีคุณสมบัติที่อาจขอรับสิทธิบัตรได้ และข้อมูลที่ขาดคุณสมบัติในการขอรับสิทธิบัตร โดยมีวัตถุประสงค์ในการป้องกันการฉกฉวยเอาข้อมูลความลับของผู้อื่นไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งป้องกันมิให้มีการเปิดเผยหรือใช้ความลับทางการค้าของผู้อื่น โดยมีได้รับอนุญาต หรือมิให้มีการใช้วิธีการที่มีชอบเพื่อให้ได้ไปซึ่งความลับทางการค้าของผู้อื่น

กฎหมายลิขสิทธิ์คุ้มครองงานสร้างสรรค์ต่อไปนี้ งานวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง สิทธิของนักแสดง และงานแพร่เสียงแพร่ภาพ ความแตกต่างที่สำคัญของกฎหมายลิขสิทธิ์กับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาอื่นก็คือ กฎหมายลิขสิทธิ์ไม่ได้คุ้มครองสิ่งที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการผลิต หากแต่คุ้มครองสิ่งที่มีลักษณะเป็นการให้ความรู้หรือความบันเทิง กฎหมายลิขสิทธิ์มีเจตนารมณ์ในการรับรองสิทธิตามธรรมชาติของผู้สร้างสรรค์ จูงใจให้เกิดการพัฒนางานที่มีคุณค่าต่อสังคม และส่งเสริมการลงทุนและการค้าระหว่างประเทศ

8.2 เจเนอไซของการคุ้มครอง

กฎหมายสิทธิบัตรกำหนดให้การประดิษฐ์ที่อาจขอรับสิทธิบัตรได้ต้องเป็นการประดิษฐ์ขึ้นใหม่ มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น และสามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ ส่วนลักษณะประการสำคัญของเครื่องหมายการค้าที่อาจจดทะเบียนได้ก็คือ เครื่องหมายการค้านั้นจะต้องเป็นเครื่องหมายที่มีลักษณะบ่งเฉพาะ ซึ่งหมายถึงจะต้องสามารถทำหน้าที่จำแนกความแตกต่างระหว่างสินค้าภายใต้เครื่องหมายการค้ากับสินค้าอื่น สำหรับเจเนอไซของการคุ้มครองความลับการค้าก็คือ ข้อมูลที่จะเป็นความลับทางการค้าจะต้องเป็นข้อมูลที่ถูกเก็บไว้เป็นความลับ ซึ่งหมายถึงข้อมูลที่มีได้เป็นข้อมูลที่เป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณชน หรือมิได้เป็นข้อมูลความรู้ที่เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไป กฎหมายลิขสิทธิ์กำหนดเจเนอไซของการคุ้มครองไว้เพียงประการเดียวว่า ผู้สร้างสรรค์จะต้องสร้างสรรค์งานขึ้นจากความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง (Originality) โดยมีได้ลอกเลียนงานของผู้อื่น

8.3 วิธีการคุ้มครอง

การคุ้มครองสิทธิบัตรจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการขอรับสิทธิบัตร บุคคลที่มีสิทธิขอรับสิทธิบัตรต้องยื่นคำขอต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐตามแบบและพิธีการในกฎหมาย ซึ่งเจ้าหน้าที่จะทำการตรวจสอบคุณสมบัติของการประดิษฐ์หรือการออกแบบที่นำมาขอรับความคุ้มครองอย่างเข้มงวด เช่นเดียวกับสิทธิบัตร กฎหมายเครื่องหมายการค้ากำหนดวิธีการคุ้มครองไว้ด้วยการจดทะเบียน ผู้ที่ได้จดทะเบียนเครื่องหมายการค้าเป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในอันที่จะใช้เครื่องหมายการค้านั้นสำหรับสินค้าหรือบริการที่ระบุเอาไว้ แต่สำหรับผู้ที่ใช้เครื่องหมายการค้าที่ไม่ได้จดทะเบียนนั้น

ผู้ใช้เครื่องหมายการค้าก็มีสิทธิบางประการ เช่น สิทธิที่จะคัดค้านมิให้ผู้อื่นจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าของตน และมีสิทธิที่จะขอให้ศาลเพิกถอนการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า แต่เจ้าของเครื่องหมายการค้าไม่จดทะเบียนไม่มีสิทธิที่จะเรียกค่าเสียหายจากผู้ละเมิดสิทธิในเครื่องหมายการค้าของตน

การคุ้มครองความลับทางการค่านั้นมีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน การคุ้มครองความลับทางการค้าอาจกระทำได้หลายวิธีด้วยกัน เช่น ทำสัญญาห้ามมิให้มีการเปิดเผยความลับทางการค้า หรือคุ้มครองภายใต้กฎหมายลักษณะละเมิด โดยถือว่าการใช้วิธีการที่มีชอบเพื่อให้ได้ไปซึ่งความลับทางการค้า เป็นการกระทำละเมิด ซึ่งผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่เจ้าของข้อมูล นอกจากนี้ หากผู้ที่มีวิชาชีพอันเป็นที่น่าไว้วางใจทำการเปิดเผยข้อมูลความลับของผู้อื่นที่ตนได้ล่วงรู้มาจากการประกอบวิชาชีพนั้น ผู้กระทำก็อาจต้องมีความรับผิดชอบในทางอาญาคด้วย

กฎหมายลิขสิทธิ์ให้การคุ้มครองโดยทันทีและโดยอัตโนมัติ โดยไม่มีแบบหรือพิธีการใดๆ และผู้สร้างสรรค์ไม่จำเป็นต้องแสดงเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ใดๆ เพื่อบ่งระบุความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วิธีการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์แตกต่างไปจากการได้มาซึ่งสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า ที่ต้องมีการจดทะเบียน และมีการตรวจสอบคุณสมบัติของสิ่งนำไปขอรับความคุ้มครอง

8.4 อายุการคุ้มครอง

สิทธิบัตรการประดิษฐ์มีอายุการคุ้มครอง 20 ปี นับจากวันขอรับสิทธิบัตร ส่วนสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์มีอายุการคุ้มครอง 10 ปี กฎหมายเครื่องหมายการค้ากำหนดอายุการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าไว้ 10 ปี โดยเจ้าของเครื่องหมายการค้าสามารถต่ออายุการจดทะเบียนได้ตลอดไป ตราบเท่าที่เครื่องหมายการค้านั้นยังคงมีลักษณะเป็นเครื่องหมายการค้าที่อาจจดทะเบียนได้ตามกฎหมาย และสำหรับความลับทางการค้า โดยทั่วไปจะไม่มีอายุการคุ้มครอง ข้อมูลใดจะได้รับการคุ้มครองในฐานะความลับทางการค้า ข้อมูลนั้นจะต้องยังคงมีสถานภาพเป็นความลับทางการค้า กล่าวคือ ยังคงถูกเก็บรักษาไว้เป็นความลับ สำหรับอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์นั้น โดยทั่วไปอายุการคุ้มครองมีกำหนด 50 ปี นับจากผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย

8.5 การละเมิดสิทธิ

ผู้ทรงสิทธิบัตรมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์จากการประดิษฐ์หรือการออกแบบของตน ไม่ว่าจะเป็นการผลิต ใช้จ่าย มีไว้เพื่อขาย หรือนำเข้าผลิตภัณฑ์ภายใต้สิทธิบัตร สิทธิภายใต้สิทธิบัตรมีลักษณะเป็นสิทธิผูกขาดโดยสมบูรณ์ ผู้ที่กระทำการเกี่ยวกับการประดิษฐ์หรือการออกแบบตามสิทธิบัตร โดยไม่มีอำนาจ ถือว่ากระทำความละเมิดสิทธิบัตร ทั้งนี้โดยไม่คำนึงว่าผู้กระทำได้ออกเลียนการประดิษฐ์ หรือการออกแบบตามสิทธิบัตรหรือไม่ เจ้าของ

เครื่องหมายการค้ามีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการใช้เครื่องหมายกับสินค้าหรือบริการของตนตามที่ได้จดทะเบียนไว้ ดังนั้น ผู้ที่ใช้เครื่องหมายการค้าที่เหมือนหรือคล้ายกับเครื่องหมายการค้าของผู้อื่นจนอาจทำให้ประชาชนสับสนหลงผิด ย่อมต้องรับผิดชอบกระทำละเมิดสิทธิในเครื่องหมายการค้า

ส่วนการคุ้มครองความลับทางการค้านั้น โดยทั่วไปไม่ได้มีการให้สิทธิเด็ดขาดแก่เจ้าของข้อมูล หากแต่เป็นการกำหนดความรับผิดชอบของผู้ที่มีหน้าที่ในการรักษาข้อมูลและได้ทำการเปิดเผยข้อมูลนั้นเท่านั้น เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิในการทำซ้ำหรือดัดแปลงงาน และสิทธิในการเผยแพร่งานต่อสาธารณชน ภายใต้กฎหมายลิขสิทธิ์ เจ้าของลิขสิทธิ์หาได้มีสิทธิเด็ดขาดในอันที่จะหวงกั้นมิให้ผู้อื่นทำการลอกเลียนงานของตนเท่านั้นไม่ หากแต่มีสิทธิในการควบคุมการใช้ประโยชน์ทางพาณิชย์สำหรับงานอันมี ลิขสิทธิ์ของตน

9. การคุ้มครองเครื่องหมายการค้า

เครื่องหมายการค้า ได้แก่ เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ในลักษณะต่างๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพวาด ภาพประติมากรรม ตรา ชื่อ ฯลฯ ที่ใช้เป็นที่ยอมรับหรือเกี่ยวข้องกับสินค้า เพื่อแสดงว่าสินค้าที่ใช้เครื่องหมายนั้นแตกต่างไปจากสินค้าที่ใช้เครื่องหมายการค้าของบุคคลอื่น ตัวอย่างของเครื่องหมายการค้า เช่น คำว่า “Puma” “Coca-Cola” “Ford” “Arrow” หรือสัญลักษณ์รูปสิงห์ที่ใช้กับเครื่องดื่ม เป็นต้น เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ดังกล่าวหากนำไปใช้กับสินค้าจะเรียกว่า “เครื่องหมายการค้า” แต่ถ้าเป็นเครื่องหมายที่ใช้กับธุรกิจบริการ เช่น สัญลักษณ์ของธนาคารกสิกรไทย หรือสัญลักษณ์ของบริษัทการบินไทย กฎหมายไทยไม่เรียกว่าเครื่องหมายการค้า หากแต่ใช้คำว่า “เครื่องหมายบริการ”

การคุ้มครองเครื่องหมายการค้ามีเจตนารมณ์ในการปกป้องชื่อเสียงในทางพาณิชย์ของเจ้าของสินค้าหรือบริการ มิให้มีการแอบอ้างนำเอาเครื่องหมายการค้าไปใช้กับสินค้าหรือบริการของผู้อื่นโดยมิได้รับความยินยอมจากเจ้าของ นอกจากนี้ เครื่องหมายการค้ายังเป็นสิ่งที่แสดงถึงแหล่งกำเนิดของสินค้า เพื่อให้ผู้บริโภคสามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างสินค้าภายใต้เครื่องหมายการค้ากับสินค้าชนิดและประเภทเดียวกันซึ่งเป็นของผู้ประกอบการรายอื่น อันเป็นการป้องกันมิให้ประชาชนผู้บริโภคเกิดความสับสนในแหล่งกำเนิดของสินค้า เพราะสินค้าที่มีแหล่งกำเนิดต่างกัน ย่อมจะมีความแตกต่างกันไปในด้านคุณภาพของสินค้าเครื่องหมายการค้าเป็นสิ่งที่บ่งบอกความนิยมในตัวสินค้า เครื่องหมายการค้ามีส่วนทำให้ประชาชนตัดสินใจเลือกซื้อสินค้านั้น ตัวอย่างเช่น การที่ประชาชนเลือกซื้อเครื่องดื่มที่มีสัญลักษณ์ “Coca-Cola” ก็เพราะทราบว่าเครื่องดื่มที่มีสัญลักษณ์ดังกล่าวเป็นสินค้าที่มีคุณภาพและมีรสชาติตามที่ตนต้องการ ความนิยมของผู้บริโภคที่มีต่อสินค้านั้นก็จะเกิดจากการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ผู้ประกอบการส่วนใหญ่จึงให้

ความสำคัญกับการโฆษณาสินค้า ประมวลการณ์ว่า บริษัทขนาดใหญ่ใช้ค่าใช้จ่ายจำนวนมากไปกับการโฆษณาประชาสัมพันธ์ โดยอยู่ระหว่างร้อยละ 12-15 ของรายได้ในรอบปีของบริษัท

กฎหมายเครื่องหมายการค้าจะให้สิทธิเด็ดขาดแก่เจ้าของเครื่องหมายในอันที่จะใช้เครื่องหมายการค้าขึ้นกับสินค้าหรือบริการของตนแต่เพียงผู้เดียว แต่สิทธิเด็ดขาดตามกฎหมายจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เป็นเจ้าของได้จดทะเบียนเครื่องหมายการค้าของตน โดยชอบตามระเบียบและวิธีการในกฎหมาย

เครื่องหมายการค้าที่จะขอจดทะเบียนได้จะต้องมีคุณสมบัติตามกฎหมาย พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 มาตรา 6 ได้กำหนดคุณสมบัติของเครื่องหมายการค้าที่จะพึงรับจดทะเบียนได้ไว้ 3 ประการคือ (1) เป็นเครื่องหมายการค้าที่มีลักษณะบ่งเฉพาะ (2) เป็นเครื่องหมายการค้าที่ไม่มีลักษณะต้องห้ามตามกฎหมาย และ (3) ไม่เป็นเครื่องหมายการค้าที่เหมือนหรือคล้ายกับเครื่องหมายการค้าที่บุคคลอื่นได้จดทะเบียนไว้แล้ว

คุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของเครื่องหมายการค้าก็คือ เครื่องหมายการค้าขึ้นต้องมีลักษณะบ่งเฉพาะ (Distinctive) การที่เครื่องหมายการค้าใดจะมีลักษณะบ่งเฉพาะนั้นมิได้หมายความว่าเครื่องหมายการค้าขึ้นต้องเป็นเครื่องหมายการค้าใหม่ที่ยังไม่เคยปรากฏต่อสาธารณชนมาก่อน หากแต่หมายความว่า “เครื่องหมายการค้าอันมีลักษณะที่ทำให้ประชาชนหรือผู้ใช้สินค้านั้นทราบและเข้าใจว่า สินค้าที่ใช้เครื่องหมายการค้าขึ้นแตกต่างไปจากสินค้าอื่น” ตัวอย่างเช่น คำว่า “สบาย” ที่นำมาใช้กับสินค้าชนิดหนึ่งนั้น หากได้เป็นถ้อยคำใหม่แต่อย่างไรก็ตาม แต่ก็อาจเป็นเครื่องหมายการค้าที่มีลักษณะบ่งเฉพาะได้ ซึ่งเงื่อนไขการมีลักษณะบ่งเฉพาะได้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามหลักการพื้นฐานของกฎหมายเครื่องหมายการค้า ในอันที่จะป้องกันมิให้ประชาชนผู้บริโภคเกิดความสับสนหลงผิดในแหล่งกำเนิดของสินค้า

การคุ้มครองเครื่องหมายการค้าจะต้องกระทำด้วยการจดทะเบียน เมื่อได้จดทะเบียนแล้ว ผู้ซึ่งได้จดทะเบียนเครื่องหมายการค้า ก็จะเป็นผู้มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในอันที่จะใช้เครื่องหมายการค้าขึ้นกับสินค้าหรือบริการที่ได้จดทะเบียนไว้ สำหรับผู้ใช้เครื่องหมายการค้าที่ไม่ได้จดทะเบียน แม้จะไม่มีฐานะเป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้า แต่ก็มีสิทธิบางประการ รวมทั้งสิทธิที่จะขอให้ศาลสั่งให้ตนมีสิทธิในเครื่องหมายการค้าดีกว่าผู้อื่น สิทธิที่จะคัดค้านมิให้ผู้อื่นนำเครื่องหมายการค้าที่ตนได้ใช้อยู่ไปทำการจดทะเบียน หรือหากบุคคลอื่นได้จดทะเบียนเครื่องหมายการค้า ก็อาจขอให้ศาลเพิกถอนการจดทะเบียนนั้นได้ เป็นต้น

อายุการคุ้มครองเครื่องหมายการค้ามีลักษณะพิเศษ เนื่องจากกฎหมายไม่ได้กำหนดเวลาสิ้นสุดเอาไว้ สิทธิในเครื่องหมายการค้าจึงอาจมีอยู่ตลอดไป ภายใต้เงื่อนไขว่าเจ้าของเครื่องหมายการค้าได้ทำการต่ออายุการจดทะเบียนทุกๆ 10 ปี

กฎหมายกำหนดอายุการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าแตกต่างไปจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาลักษณะอื่นก็โดยเหตุที่ว่า เครื่องหมายการค้าเกี่ยวข้องกับการใช้เครื่องหมายกับสินค้าหรือบริการในทางธุรกิจพาณิชย์เท่านั้น กฎหมายเครื่องหมายการค้ามิได้ให้สิทธิเด็ดขาดเหนือเทคโนโลยี การประดิษฐ์ การออกแบบ ข้อมูลความรู้ หรือการสร้างสรรค์งานอย่างหนึ่งอย่างใด ดังเช่นกรณีของกฎหมายสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์ ซึ่งหากมิได้มีการกำหนดเวลาสิ้นสุดของสิทธิดังกล่าวเอาไว้ ก็จะทำให้เกิดการผูกขาดอย่างถาวรในข้อมูลความรู้ เป็นภาระแก่สังคม และปิดกั้นความก้าวหน้าทางวิชาการ

10. ความเป็นมาของกฎหมายเครื่องหมายการค้า

การคุ้มครองเครื่องหมายการค้าแม้จะมีความเป็นมาที่ยาวนาน แต่ก็ไม่มีความซับซ้อนเหมือนกับวิวัฒนาการของกฎหมายสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์ นับแต่อดีต การคุ้มครองเครื่องหมายการค้ามีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างไปจากลักษณะการคุ้มครองสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์ ในขณะที่สิทธิบัตรและลิขสิทธิ์เป็นการคุ้มครองที่มีวัตถุประสงค์ผสมผสานกันระหว่างความมุ่งหมายในทางเศรษฐกิจและในด้านการปกป้องสิทธิของผู้เป็นเจ้าของผลงานทางปัญญา กฎหมายเครื่องหมายการค้ากลับมีความมุ่งหมายในการจัดการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมให้หมดสิ้นไป กล่าวกันว่า การลอกเลียนเครื่องหมายหรือชื่อทางการค้าถือเป็นรูปแบบของการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมที่เก่าแก่ที่สุด โดยมีหลักฐานปรากฏว่าในสมัยโรมัน ช่างปั้นหม้อได้ใช้เครื่องหมายการค้ากับผลิตภัณฑ์ที่ตนได้ปั้นขึ้น

ในอดีต การคุ้มครองเครื่องหมายการค้ามิได้กระทำกันอย่างเป็นระบบเท่าใดนัก การได้มาซึ่งเครื่องหมายการค้ามักจะเกิดจากการรับรองของภาคเอกชนด้วยการใช้เครื่องหมายการค้า โดยรัฐมิได้มีบทบาทในการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าเท่าใดนัก ระบบการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าอย่างเป็นทางการเพิ่งจะถูกนำมาใช้ในยุโรปในช่วงกลางของคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยประเทศอังกฤษเป็นประเทศแรกกำหนดให้มีการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าเมื่อปี ค.ศ.1875 ก่อนหน้านั้นการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าจะกระทำภายใต้กฎหมายละเมิดและกฎหมายอาญา เช่น ประเทศอังกฤษให้การคุ้มครองเครื่องหมายการค้าภายใต้กฎหมายคอมมอนลอว์ว่าด้วยการลงขาย (Law of Passing off) และประเทศในภาคพื้นยุโรปคุ้มครองภายใต้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม (Unfair Competition)

กฎหมายเครื่องหมายการค้าฉบับแรกของอังกฤษ (Trade Marks Act 1875) ได้จัดตั้งระบบการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า ซึ่งให้สิทธิเด็ดขาดในการใช้เครื่องหมายการค้าแก่บุคคลที่ได้จดทะเบียนเครื่องหมายของตน โดยระบบทะเบียนเครื่องหมายการค้าเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดความเป็นเจ้าของในเครื่องหมาย อีกทั้งยังทำให้ผู้ต้องการขอจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าใน

ภายหลังทราบตัวบุคคลผู้เป็นเจ้าของเครื่องหมาย การจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าที่เริ่มต้นในประเทศอังกฤษในปี ค.ศ.1875 นี้ ยังคงเป็นหัวใจสำคัญของระบบการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าจนทุกวันนี้ ภายหลังจากที่ประเทศอังกฤษได้ริเริ่มระบบการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าขึ้นภายใต้กฎหมาย Trade Marks Act 1875 ระบบการคุ้มครองดังกล่าวก็ได้แพร่หลายออกไปในประเทศต่างๆ ในเวลาต่อมา

เมื่อมีการจัดทำอนุสัญญากรุงปารีสเพื่อการคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมในปี ค.ศ. 1883 หลักเกณฑ์การคุ้มครองเครื่องหมายการค้าระหว่างประเทศจึงได้ถูกกำหนดขึ้นเป็นครั้งแรกในอนุสัญญาดังกล่าว และได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์เพิ่มเติมขึ้นในเวลาต่อมาภายใต้อนุสัญญากรุงแมดริดว่าด้วยการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าฉบับปี ค.ศ.1891 (Madrid Agreement on the International Registration of Trademarks 1891) และในความตกลงทริปส์ในปี ค.ศ.1994 ประเทศไทยประกาศใช้กฎหมายเครื่องหมายการค้าเป็นทางการเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2474 อันได้แก่พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2474 โดยร่างขึ้นตามแนวของกฎหมายเครื่องหมายการค้าของอังกฤษ ซึ่งกฎหมายฉบับดังกล่าวได้ใช้บังคับเรื่อยมาเป็นเวลานานถึง 60 ปี จึงถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติ เครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์

1. ความหมายของกรรมสิทธิ์ (Ownership)

กรรมสิทธิ์ คือ สิทธิแสดงความเป็นเจ้าของในทรัพย์สิน มีสิทธิใช้สอย จำหน่าย ได้ดอกผล ติดตามเอาคืน มาจากผู้ไม่มีสิทธิยึดถือไว้ และขัดขวางมิให้ผู้ใดมาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่ถาวร ใช้ได้ทุกเมื่อ โดยไม่มีกำหนดเวลา ซึ่งมีความแตกต่างกับสิทธิครอบครอง ซึ่งสิทธิครอบครองนั้น คือ สิทธิที่จะยึดถือทรัพย์สินไว้เพื่อตน ผู้มีสิทธิครอบครองมีอำนาจใช้สอย ปลดเปลื้องการครอบครองการครอบครองได้เช่นเดียวกับกรรมสิทธิ์ แต่ถ้าหากมีการแย่งการครอบครองจะต้องฟ้องผู้แย่งการครอบครองภายใน 1 ปี ถ้าเลยกำหนด 1 ปี แล้วจะฟ้องเอาคืนไม่ได้ จึงมีความแตกต่างกัน หรือในอีกความหมายหนึ่งของกรรมสิทธิ์ คือ อำนาจแห่งการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน จะมีอำนาจเหนือทรัพย์สินของตนดังนี้ คือ สิทธิครอบครอง และยึดถือทรัพย์สินนั้น สิทธิใช้สอยและได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น สิทธิที่จะจำหน่าย หรือโอนทรัพย์สินนั้น สิทธิติดตามเอาทรัพย์สินคืนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ สิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมิชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งจากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็มีความหมายคล้ายคลึงกัน โดยมีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 ไว้แล้ว จึงสามารถเข้าใจความหมายของกรรมสิทธิ์ได้จาก มาตรา 1336 ดังกล่าว

ทั้งนี้ จากความหมายของกรรมสิทธิ์อาจมีได้ทั้งความหมายอย่างกว้างและความหมายอย่างแคบ กล่าวคือ นักนิติศาสตร์ชาวอังกฤษได้นิยามความหมายของคำว่ากรรมสิทธิ์ไว้ว่า หมายถึง สิทธิในทรัพย์สิน ไม่มีจำกัดในการใช้ ไม่มีข้อกำหนดห้ามในการจำหน่าย และไม่มีกำหนดเวลา จำกัด กรรมสิทธิ์ในความหมายนี้กว้างเกินไป ดังนั้นจึงมีแนวคิดอีกทางหนึ่งที่ทำให้ความหมายอย่างแคบแก่คำว่ากรรมสิทธิ์ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าสิทธิใดๆ ทั้งสิ้นทุกอย่างต้องมีข้อจำกัดตามกฎหมายอยู่บ้างไม่มากก็น้อย เช่น นายคำเป็นเจ้าของก้อนอิฐก้อนหนึ่ง นายคำจะนำก้อนอิฐซึ่งเขาเป็นเจ้าของอยู่นั้นไปขว้างศีรษะใครเล่นได้ตามใจชอบหาได้ไม่ แสดงให้เห็นว่ากฎหมายได้จำกัดอำนาจในการใช้กรรมสิทธิ์ของเจ้าของทรัพย์สินไว้แล้ว

ตามความเห็นของผู้เขียน ความหมายอย่างแคบของกรรมสิทธิ์คือ การมีกรรมสิทธิ์นั้น ไม่ได้หมายความว่าผู้ที่มีกรรมสิทธิ์จะมีอำนาจในกรรมสิทธิ์โดยไม่มีขอบเขตจำกัดการใช้กรรมสิทธิ์ของตน ต้องตั้งอยู่ภายในขอบเขตของกฎหมาย ลักษณะเช่นนี้สามารถเทียบเคียงได้กับการใช้เสรีภาพ และหน้าที่ ซึ่งการใช้เสรีภาพต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตจำกัดของกฎหมายเช่นเดียวกันหากมีการใช้เสรีภาพโดยไม่จำกัดย่อมก่อให้เกิดการละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น ในส่วนของหน้าที่อาจถือได้ว่าเป็นสิ่งที่คู่กันกับกรรมสิทธิ์ใน 2 ลักษณะ ลักษณะที่หนึ่งผู้ที่มีกรรมสิทธิ์พึงมีหน้าที่บางอย่างต่อบุคคลอื่น และลักษณะที่สองบุคคลอื่นมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามอำนาจกรรมสิทธิ์ของผู้มีกรรมสิทธิ์ เช่น นายแดง เป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในปากกาที่ซื้อมา บุคคลอื่นทั่วไปย่อมมีหน้าที่ที่จะไม่รบกวนขัดขวางต่อการใช้กรรมสิทธิ์ของนายแดง เป็นต้น

ตารางที่ 1 แสดงลักษณะของกรรมสิทธิ์และสิทธิของเจ้าของกรรมสิทธิ์

ลักษณะของกรรมสิทธิ์ (Ownership)	สิทธิของเจ้าของกรรมสิทธิ์
1. กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่กฎหมายให้อำนาจบุคคลมีอยู่เหนือทรัพย์สิน 2. กรรมสิทธิ์เป็นที่ประชุมแห่งสิทธิทั้งปวง 3. กรรมสิทธิ์เป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งที่มีอำนาจเหนือกว่าทรัพย์สินอื่น ๆ 4. กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่มีตัวทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งสิทธิ 5. กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิเด็ดขาด 6. กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่ก่อให้เกิดอำนาจหวงกันไว้โดยเฉพาะ 7. กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิถาวรหรือสิทธิที่คงอยู่ตลอดไป	1. สิทธิใช้สอยทรัพย์สินนั้น 2. สิทธิจำหน่ายทรัพย์สินนั้น 3. สิทธิได้ดอกรผลแห่งทรัพย์สินนั้น 4. สิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินนั้นจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ 5. สิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าไปเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย

2. อำนาจแห่งกรรมสิทธิ์

มาตรา 1336 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า ภายในบังคับแห่งกฎหมาย เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตน และได้ซึ่งดอกรผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย

3. ลักษณะของกรรมสิทธิ์

3.1 กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่กฎหมายให้อำนาจบุคคลมีอยู่เหนือทรัพย์สิน

กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่ได้มาตามกฎหมาย (De Jure) กล่าวคือ กฎหมายบัญญัติรับรองให้บุคคลมีอำนาจอยู่เหนือทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์มิใช่ตัวทรัพย์สินของ แต่เป็นอำนาจชนิดหนึ่งที่บุคคลมีอยู่เหนือทรัพย์สินเท่านั้น อำนาจอันนี้เป็นอำนาจอันสมบูรณ์ที่สุดที่บุคคลจะพึงมีเหนือทรัพย์สินได้ คือ อำนาจแห่งความเป็นเจ้าของนั่นเอง

อำนาจแห่งกรรมสิทธิ์ ก็คือ อำนาจแห่งการเป็นเจ้าของ ซึ่งได้รับการรับรองโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

3.2 กรรมสิทธิ์เป็นที่ประชุมของสิทธิที่พึงปวง

กรรมสิทธิ์ไม่ใช่สิทธิอย่างใดในตัวมันเอง แต่เป็นที่ประชุมไว้ซึ่งสิทธิต่างๆ ดังเช่นกรณีต่อไปนี้

3.2.1 สิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตน และได้ดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 1336)

3.2.2 สิทธิครอบครอง เจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินย่อมจะต้องมีสิทธิครอบครอง เว้นแต่จะได้โอนสิทธิครอบครองนั้นให้บุคคลอื่น หรือถูกบุคคลอื่นแย่งการครอบครองนั้นไปตามเหตุการณ์ข้อเท็จจริง (De Facto)

3.2.3 แคนกรรมสิทธิ์ในกรณีของทรัพย์สินที่เป็นที่ดิน (มาตรา 1335) และสิทธิขจัดเหตุเดือดร้อนรำคาญ กรณีเจ้าของอสังหาริมทรัพย์ (มาตรา 1337)

3.3 กรรมสิทธิ์เป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งที่มีอำนาจเหนือกว่าทรัพย์สินอื่นๆ

- กรรมสิทธิ์เป็นทรัพย์สินที่มีอำนาจอำนาจมากที่สุดเท่าที่กฎหมายจะรองรับให้มิได้

- ทรัพย์สินอื่นๆ เช่น สิทธิเก็บกิน (มาตรา 1417) เป็นทรัพย์สินชนิดที่ตัดทอนอำนาจกรรมสิทธิ์ของเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มากกว่าทรัพย์สินชนิดอื่นๆ ทั้งหลาย

- กฎหมายให้อำนาจผู้ทรงสิทธิเก็บกินครอบคลุมเกือบเท่าเจ้าของกรรมสิทธิ์ แต่เมื่อไม่ใช่เจ้าของกรรมสิทธิ์ จึงไม่มีอำนาจจำหน่ายโอน หรือทำลายทรัพย์สินนั้น

- เจ้าของกรรมสิทธิ์มีอำนาจจำหน่ายทรัพย์สินที่มีสิทธิเก็บกินตกคิดไปด้วยได้

3.4 กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่มีตัวทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งสิทธิ

- กรรมสิทธิ์จึงมิได้เฉพาะในทรัพย์สินอันเป็นวัตถุที่มีรูปร่างเท่านั้น

- ทรัพย์สินทางปัญญาที่ไม่มีรูปร่าง เป็นต้นว่า ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร หรือเครื่องหมายการค้า ผู้ทรงสิทธิหากมีกรรมสิทธิ์ไม่ จึงไม่อาจใช้อำนาจแห่งกรรมสิทธิ์ ตาม มาตรา 1336 ได้

- จะติดตามเอาคืนซึ่งวัตถุไม่มีรูปร่างนั้นเป็นไปไม่ได้

- กรณีทรัพย์สินทางปัญญาจึงต้องใช้บังคับตามพระราชบัญญัติ อันเป็นกฎหมายเฉพาะในเรื่องนั้นๆ

- โดยเหตุที่กรรมสิทธิ์ต้องมีตัวทรัพย์สินเป็นวัตถุแห่งสิทธิดังกล่าว ถ้าทรัพย์สินอันเป็นวัตถุแห่งกรรมสิทธิ์สลายหรือถูกทำลายไป กรรมสิทธิ์ขาดวัตถุก็มีอยู่ไม่ได้ กรรมสิทธิ์ก็สิ้นสุดลงไปด้วย

3.5 กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิเด็ดขาด (Absolute)

ด้วยอำนาจแห่งกรรมสิทธิ์ภายในบังคับแห่งกฎหมาย เจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมีอำนาจที่จะกระทำการตามมาตรา 1336 กับทรัพย์สินของตนเองได้ โดยไม่ต้องขออนุญาตผู้อื่นก่อน จะเก็บไว้เฉยๆ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์นอกเงยประการใด จะทำลายทิ้งเสียก็ได้ หากมีผู้อื่นขัดขวางการใช้สิทธิดังกล่าว โดยไม่มีมูลเหตุที่จะอ้างได้โดยชอบด้วยกฎหมาย เจ้าของกรรมสิทธิ์ก็มีอำนาจที่จะใช้กำลังขัดขวางนั้นให้พ้นไปได้โดยล้าพังตามสิทธิของตน โดยไม่ต้องใช้สิทธิในทางศาล

3.6 กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่ก่อให้เกิดอำนาจหวงกันไว้โดยเฉพาะ

- กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่ใช้นับกับบุคคลทั่วไปได้ เป็นสิทธิที่ใช้นับกับบุคคลอื่นได้ทั้งโลก
- กรรมสิทธิ์จึงเป็นสิทธิที่ก่อให้เกิดอำนาจกันไว้โดยเฉพาะ (Exclusive)
- บุคคลอื่นไม่มีสิทธิที่จะสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีชอบด้วยกฎหมาย
- ทรัพย์สินอย่างอื่นไม่มีอำนาจหวงกันไว้ได้มากเท่ากรรมสิทธิ์
- ทรัพย์สินชนิดอื่นที่จำกัดตัดทอนกรรมสิทธิ์ก็เช่นเดียวกันต้องผ่อนผันให้เจ้าของกรรมสิทธิ์เขามีอำนาจอยู่บ้าง ไม่มากก็น้อย จะหวงกันเสียทั้งหมดไม่ได้

3.7 กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิถาวรหรือสิทธิที่คงที่ตลอดไป

- กรรมสิทธิ์เป็นสิทธิที่มีลักษณะถาวรหรือเป็นสิทธิที่คงที่ตลอดไป (Perpetual) ไม่สิ้นสุดโดยกาลเวลา
- เจ้าของกรรมสิทธิ์มีสิทธิติดตามและเอาคืนทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ (มาตรา 1336) ได้โดยไม่มีอายุความ (คำพิพากษาฎีกาที่ 5644/2541)
- เว้นแต่จะถูกตัดกรรมสิทธิ์โดยอายุความครอบครองปรปักษ์ (มาตรา 1382 หรือ 1383) ต่างกับทรัพย์สินอื่นๆ เช่น สิทธิอาศัย (มาตรา 1403) สิทธิเหนือพื้นดิน (มาตรา 1412) สิทธิเก็บกิน (มาตรา 1418) และภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์ (มาตรา 1430) เหล่านี้มีได้ไม่เกิน 30 ปี หรือตลอดอายุของผู้ทรงสิทธิ หรือภาระจำยอมถ้ามิได้ใช้ 10 ปี ย่อมสิ้นไป (มาตรา 1399)

4. สิทธิของเจ้าของทรัพย์สิน

4.1 สิทธิใช้สอยทรัพย์สินนั้น

หมายความว่า อำนาจที่จะทำประโยชน์จากทรัพย์สินได้ตามความต้องการ โดยไม่เป็นการทำลายภาวะแห่งทรัพย์สิน

คำว่า “ภายในบังคับแห่งกฎหมาย” หมายความว่า สิทธิใช้สอยทรัพย์สินนั้น ย่อมต้องมีข้อจำกัดสิทธิ ทั้งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และตามกฎหมายอื่น

ข้อจำกัดสิทธิการใช้สอยทรัพย์สิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เช่น ข้อจำกัดการใช้กรรมสิทธิ์โดยผลของกฎหมาย (มาตรา 1339 ถึง 1355) การใช้สิทธิเป็นเหตุให้

เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเดือดร้อนรำคาญ (มาตรา 1337) การใช้สิทธิที่มีแต่จะก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น (มาตรา 421) ข้อจำกัดสิทธิการใช้สอยโดยนิติกรรมสัญญา เช่น สัญญาเช่าทรัพย์สิน (มาตรา 437) สัญญาเช่าสิ่งปลูกสร้าง (มาตรา 640) การก่อให้เกิดทรัพย์สินแก่ผู้อื่นเหนือทรัพย์สินของตน เช่น ภาระจำยอม (มาตรา 1387) สิทธิอาศัย (มาตรา 1402) สิทธิเหนือพื้นดิน (มาตรา 1410) สิทธิเก็บกิน (มาตรา 1317) ภาระติดพันในอสังหาริมทรัพย์ (มาตรา 1429) ข้อจำกัดการใช้สอยทรัพย์สินตามกฎหมายอื่น เช่น ผู้ใดกระทำการทารุณต่อสัตว์เป็นลหุโทษ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 381) ผู้ใดใช้สัตว์ทำงานจนเกินสมควรหรือใช้ทำงานอันไม่สมควร เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเจ็บป่วย ชราหรืออ่อนอายุ เป็นลหุโทษ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 382) การใช้ประโยชน์ที่ดินและการปลูกสร้างอาคารหรือโรงงานอุตสาหกรรม (พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ. 2518) พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 พระราชบัญญัติโรงงาน พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

4.2 สิทธิจำหน่ายทรัพย์สิน

สิทธิในการจำหน่าย (Dispose of) มีความหมายรวมถึงสิทธิทั้ง 4 ประเภทดังต่อไปนี้ (1) โอนกรรมสิทธิ์ทั้งหมดหรือแต่เพียงบางส่วนให้แก่ผู้อื่นไป (2) โอนสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งในกรรมสิทธิ์นั้นให้แก่ผู้อื่นไป (3) ทำให้สถานะของทรัพย์สินนั้นสิ้นไป และ (4) ทำให้สถานะเดิมของทรัพย์สินนั้นเปลี่ยนแปลงไปเป็นทรัพย์สินอย่างใหม่ไม่ว่าจะทำให้กลับสู่สภาพเดิมได้หรือไม่

สิทธิในการจำหน่ายยังมีข้อจำกัด คือ ต้องอยู่ภายในบังคับแห่งกฎหมายเช่นเดียวกัน ดังเช่นวัตถุประสงค์ของนิติกรรมการจำหน่ายนั้น จะต้องไม่ขัดต่อ มาตรา 150 หรือเงื่อนไขของนิติกรรมจำหน่ายนั้นจะต้องไม่ขัดต่อ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 188 มิฉะนั้นจะมีผลเป็นโมฆะ

ข้อสังเกต กฎหมายให้อำนาจเจ้าของทรัพย์สินในการจำหน่ายทรัพย์สินของตน ตามมาตรา 1336 แต่อาจทำนิติกรรมมีข้อกำหนดให้ห้ามจำหน่ายทรัพย์สินนั้นในช่วงระยะเวลาอันจำกัดก็ได้ เช่น ข้อกำหนดในพินัยกรรม ห้ามผู้รับประโยชน์โอนทรัพย์สินนั้นภายในไม่เกิน 30 ปีได้ หากมีกำหนดระยะเวลาห้ามโอนเกินกว่านั้น ก็ให้ลดลงมาเป็น 30 ปี (มาตรา 1701)

นิติกรรม หรือพินัยกรรมที่มีข้อกำหนดห้ามโอนโดยเด็ดขาดนั้น ขัดต่อ มาตรา 150 มีผลเป็นโมฆะ ใช้บังคับไม่ได้

4.3 สิทธิได้ดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น

เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิได้ดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น ทั้งดอกผลธรรมดาและดอกผลนิตินัย ตาม มาตรา 148 และต้องอยู่ภายในบังคับแห่งกฎหมายเช่นเดียวกัน ทั้งตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และตามบทกฎหมายอื่น

4.4 สิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินนั้น จากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้

จะต้องเป็นการติดตามและเอาคืนจากผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ หรือยึดถือไว้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น เช่นกรณีต่อไปนี้ (1) ทรัพย์สินถูกยักยอก ติดตามคืนได้ (2) ทรัพย์สินถูกฉ้อโกง ติดตามคืนได้ (3) ทรัพย์สินที่ยังไม่เจตนาสละกรรมสิทธิ์ ตาม มาตรา 1319 ติดตามคืนได้ (4) เบิกเงินเกินกว่าจำนวนที่ฝากไว้ ธนาคารติดตามคืนได้ (5) โอนเงินเข้าบัญชีโดยสำคัญผิด ติดตามคืนได้ (6) ยอมทิ้งรถและเอกสารการซื้อรถให้ด้วยความเกรงใจ เมื่อกลับใจยอมมีสิทธิติดตามคืนได้ (7) ใต้ที่ดินตามสัญญาขายฝากแล้ว แม้จะยังมีได้จดทะเบียน ก็ติดตามคืนได้ (8) เสียค่าไถ่ทรัพย์สินไปโดยสำคัญผิด ติดตามคืนได้ (9) รถยนต์ของกลางเป็นของผู้ให้เช่าซื้อ ติดตามเอาคืนได้ (10) ผู้รับมรดกติดตามทรัพย์สินมรดกคืนจากผู้จัดการมรดกได้ (11) เจ้าพนักงานที่ดินรังวัดผิดพลาด เจ้าของติดตามเอาคืนได้ (12) วัดร้างตั้งขึ้นใหม่ ย่อมสืบทอดสิทธิของวัดร้างนั้น ติดตามเอาทรัพย์สินของวัดร้างนั้นคืนได้ (13) ผิดสัญญาซื้อขาย เมื่อเลิกสัญญาแล้ว คู่กรณีกลับสู่ฐานะเดิม ผู้ขายติดตามทรัพย์สินที่ขายคืนได้ (14) ทรัพย์สินที่ไม่ได้ถูกริบเป็นของแผ่นดิน เจ้าของติดตามเอาคืนได้ (15) ปลุกโรงเรือนในที่ดินของผู้อื่น โดยเจ้าของที่ดินอนุญาตให้อาศัย ไม่ต้องด้วย มาตรา 1310 เจ้าของที่ดินฟ้องขับไล่ได้เป็นการติดตามเอาคืน ตามมาตรา 1336 (16) การฟ้องขับไล่ผู้เช่า มิใช่เป็นการฟ้องบังคับตามสัญญาเช่า เป็นการติดตามเอาคืน (17) ฟ้องให้คืนทรัพย์สิน ถ้าคืนไม่ได้ให้ชดเชยราคา เป็นการติดตามเอาคืน (18) ที่ดินน.ส.3 ก. มีเพียงสิทธิครอบครอง แต่การฟ้องเรียกเอกสาร น.ส.3 ก. คืน (มิใช่การฟ้องเรียกที่ดินคืน) เป็นการใช้สิทธิติดตามเอาคืน

การใช้สิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ (มาตรา 1336) ไม่ว่าบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ นั้นจะได้โอนทรัพย์สินนั้นต่อไปให้บุคคลอื่นก็ทอดก็ตาม เจ้าของทรัพย์สินนั้นย่อมใช้สิทธิติดตามและเอาคืนได้ และเป็นไปตามหลัก “ผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน” กล่าวคือ เมื่อผู้โอนไม่มีสิทธิจะยึดถือทรัพย์สินไว้ ผู้รับโอนก็ไม่มีสิทธิที่จะยึดถือทรัพย์สินไว้เช่นเดียวกัน แม้ผู้รับโอนจะสุจริตและเสียค่าตอบแทนก็ไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

สำหรับการปลอมหนังสือมอบอำนาจ แล้วโอนต่อๆ กันไป เจ้าของทรัพย์สินนั้นก็ใช้สิทธิติดตามและเอาคืน ฟ้องขอเพิกถอนนิติกรรมการโอนได้ เป็นไปตามหลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน

ในกรณีการปลอมหนังสือมอบอำนาจนั้น หากเจ้าของกรรมสิทธิ์ลงลายมือชื่อโดยไม่ได้กรอกข้อความ ถือว่าประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง แม้จะเพิกถอนนิติกรรมการโอนทรัพย์สินที่โอนให้แก่ผู้ปลอมเองได้ แต่เพิกถอนนิติกรรมที่ผู้ปลอมไปจดทะเบียนแก่บุคคลภายนอกผู้สุจริตไม่ได้

กรณี ถือว่าเป็นการเชิดผู้อื่นเป็นตัวแทนเจ้าของทรัพย์สินนั้น จะเพิกถอนนิติกรรมที่ ตัวแทนเชิดกระทำกับบุคคลภายนอกผู้สุจริตไม่ได้เช่นเดียวกัน

การที่เจ้าของทรัพย์สินมอบโฉนดที่ดินไว้ให้แก่ผู้ทำสัญญาจะซื้อจะขายที่ดิน แล้วผู้จะซื้อ นั้นปลอมใบมอบอำนาจจดทะเบียน โฉนดชื่อในโฉนดที่ดินนั้นให้เป็นของตนเอง แล้วจดทะเบียน ขยายฝากต่อไปยังบุคคลภายนอกเช่นนี้ ไม่ถือว่าเจ้าของที่ดินนั้นประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงเพราะมี เหตุอันสมควรที่จะมอบโฉนดที่ดินให้ผู้จะซื้อไว้ เจ้าของที่ดินนั้นจึงมีสิทธิติดตามเอาคืน โดยฟ้อง ขอให้เพิกถอนการจดทะเบียนดังกล่าวได้

ข้อจำกัดของสิทธิติดตามและเอาคืนภายในบังคับแห่งกฎหมาย เช่น กรณีต่อไปนี้เจ้าของ กรรมสิทธิติดตามเอาคืนไม่ได้ เป็นข้อยกเว้นของมาตรา 1336

ก. กรณีต้องด้วยข้อยกเว้นหลักผู้รับโอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน ตาม มาตรา 1299 วรรคสอง มาตรา 1329 ถึงมาตรา 1331 และกรณีมาตรา 1332 ไม่จำต้องคืนให้แก่เจ้าของที่แท้จริง เว้นแต่ เจ้าของจะชดใช้ราคาซื้อขาย

ข. กรณีถูกตัดกรรมสิทธิ์โดยการครอบครองปรปักษ์ ตาม มาตรา 1382 หรือมาตรา 1383

ค. ถูกตัดกรรมสิทธิ์ในกรณีอื่นๆ เช่น กรณีเจ้าของที่ดินอุทิศที่ดินของตนให้เป็นทาง สาธารณะ แม้จะมีได้ทำเป็นหนังสือและจดทะเบียน ก็ถือว่าตกเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน (มาตรา 1304) โดยปริยายแล้ว (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3647/2529) หรือกรณีทรัพย์สินตกเป็นของ แผ่นดิน ตาม พระราชบัญญัติแร่ มาตรา 15 เบญจ วรรคสาม (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 263/2535) เป็นต้น

ข้อสังเกต

1. เจ้าของทรัพย์สินย่อมมีสิทธิติดตามและเอาคืน ซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มี สิทธิจะยึดถือไว้ตามมาตรา 1336 ได้เสมอโดยไม่มีอายุความ เว้นแต่จะต้องด้วยข้อยกเว้นหลักผู้รับ โอนไม่มีสิทธิดีกว่าผู้โอน หรือถูกตัดทอนกรรมสิทธิ์ในกรณีต่างๆ

แต่หากเป็นการฟ้องเพื่อเอาทรัพย์สิน ไม่ได้ให้ชดใช้ราคานั้น มีอายุความ 10 ปี ตาม มาตรา 193/30 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2390/2529)

หากไม่ได้ฟ้องคดีเพื่อติดตามเอาคืน ตามมาตรา 1336 แต่กลับบรรยายฟ้องว่าเป็นละเมิด ก็ ย่อมต้องใช้อายุความ 1 ปี ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 448 วรรคแรก

2. สิทธิติดตามและเอาคืน ซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ ตาม มาตรา 1336 นี้ จะต้องฟ้องร้องต่อผู้ที่ยึดถือทรัพย์สินไว้เท่านั้น หากผู้นั้น โอนไปให้บุคคลอื่นแล้ว โดยสุจริต ก็ไม่ต้องชดใช้ราคา (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1275/2493) หรือหากทรัพย์สินนั้นบุบสลาย หรือสูญหายไป โดยที่มิได้ตั้งใจหรือประมาทเลินเล่อ ก็ไม่ต้องรับผิดชอบต่อเจ้าของทรัพย์สินแต่อย่างใด

หากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ ได้โอนขายทรัพย์สินนั้นไปแล้วนำเงินไปซื้อทรัพย์สินอื่น ทรัพย์สินใหม่ย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลนั้นมีเจ้าของทรัพย์สินเดิม ส่วนจะเรียกค่าเสียหายได้หรือไม่ นั้น จะต้องพิจารณาว่าด้วยเรื่องละเมิด ซึ่งเป็นอีกกรณีหนึ่งต่างหาก

3. การคืนทรัพย์สินให้แก่เจ้าของกรรมสิทธิ์ หากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือทรัพย์สินนั้น ได้รับโอนมาโดยสุจริต ก็ไม่มีหน้าที่ที่จะต้องชำระค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการโอนทรัพย์สินนั้นคืน

4. สิทธิติดตามและเอาคืน ซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ ตามมาตรา 1336 หากผู้ยึดถือไว้ได้แย้งสิทธิไม่ยอมคืนให้จะต้องใช้สิทธิฟ้องร้องต่อศาลเท่านั้น จะใช้กำลังเพื่อเอาคืนโดยพลการไม่ได้ อาจเป็นความผิดตามกฎหมายอาญา

4.5 สิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีชอบด้วยกฎหมาย เจ้าของจะต้องยึดถือครอบครองทรัพย์สินนั้นอยู่ หากการยึดถือครอบครองตกไปอยู่กับบุคคลอื่นแล้ว ย่อมเป็นการใช้สิทธิติดตามและเอาคืน มิใช่สิทธิขัดขวาง

สิทธิขัดขวาง (Prevent) นี้ เป็นเรื่องของการป้องกัน โดยนัยอย่างเดียวกับประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 68 เป็นบทบัญญัติทำนองเดียวกันกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 449 และมาตรา 451 ฉะนั้นเจ้าของทรัพย์สินนั้น จึงมีอำนาจใช้กำลังเข้าขัดขวางได้โดยพลการ ไม่จำเป็นต้องใช้สิทธิฟ้องร้องต่อศาล หากได้กระทำไปพอสมควรแก่เหตุแล้ว ย่อมไม่มีความผิดทั้งทางอาญาและทางแพ่ง

การใช้สิทธิขัดขวางตามมาตรา 1336 นี้ แม้จะเป็นการกระทำโดยสำคัญผิด ก็ได้รับการคุ้มครองตามประมวลกฎหมายอาญา 68 ประกอบมาตรา 62 เช่นเดียวกัน

ข้อสังเกต สิทธิขัดขวางตามมาตรา 1336 จะต้องใช้กับผู้ที่ยึดถือเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น หากเป็นการเข้าเกี่ยวข้องโดยชอบด้วยกฎหมาย จะใช้สิทธิขัดขวางไม่ได้

สิทธิของเจ้าของรวมในทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกัน

คำว่า “ทรัพย์สิน” และ “ทรัพย์” นั้น มีระบุมความหมายไว้ในมาตรา 137 และ มาตรา 138 ดังต่อไปนี้ คือ มาตรา 137 “ทรัพย์” หมายความว่า วัตถุที่มีรูปร่าง และ มาตรา 138 “ทรัพย์สิน” หมายความว่ารวมทั้งทรัพย์ และวัตถุไม่มีรูปร่างซึ่งมีราคา และถือเอาได้ จากคำจำกัดความข้างต้น ทรัพย์สินที่ไม่มีรูปร่าง จึงหมายถึง ทรัพย์สินที่มองไม่เห็นด้วยตา แต่มีราคา และถือเอาได้ เมื่อพิจารณาถึงสิทธิในเครื่องหมายการค้า ก็จะเห็นว่าสิทธิในเครื่องหมายการค้านี้ไม่ใช่วัตถุที่มีรูปร่างที่สามารถมองเห็นด้วยสายตา และสามารถจับต้องได้ ถึงแม้ว่าในตัวของเครื่องหมายการค้า นั้น อาจคิด หรือ ปรากฏอยู่บนตัวสินค้า อันมีรูปร่าง หรือ ปรากฏอยู่บนเครื่องหมายการค้า นั้น ได้ทำให้

ปรากฏ รูปร่าง แต่สิ่งที่เจ้าของจะได้รับความคุ้มครองคือ สิทธิในความเป็นเจ้าของเครื่องหมายการค้าในการที่จะใช้ประโยชน์ ในเครื่องหมายการค้า หรือเป็นผู้มีสิทธิชัดเจน ไม่ให้บุคคลอื่นเข้าใช้สิทธิในเครื่องหมายการค้า นั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย และมีสิทธิจำหน่าย จ่าย โอน เครื่องหมายการค้า นั้น ไม่ใช่ตัวสินค้าที่จับต้องได้ แต่เป็นสิทธิ ซึ่งสิทธิดังกล่าวไม่มีตัวตน ไม่มีรูปร่าง แต่สิทธิในเครื่องหมายการค้าดังกล่าวอาจมีราคา และถือเอาได้ จึงจะถือเป็นทรัพย์สินตามความหมายของ มาตรา 138 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

บุคคลใดที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินแต่เพียงผู้เดียว ผู้นั้นย่อมมีสิทธิในทรัพย์สินนั้น โดยมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตนและได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิชัดเจนมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย แต่ถ้าบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเป็นเจ้าของทรัพย์สินเดียวกัน บุคคลนั้นเป็นเจ้าของรวมหรือกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพย์สินนั้น ซึ่งสิทธิของเจ้าของรวมในทรัพย์สิน เป็นกรรมสิทธิ์ร่วมกัน คือการที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเป็นเจ้าของทรัพย์สินเดียวกัน บุคคลเหล่านั้นเป็นเจ้าของรวม หรือมีกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพย์สินนั้น ซึ่งทรัพย์สินชิ้นนั้นก็ไม่สามารถบอกได้เฉพาะเจาะจงว่า ส่วนใดเป็นของใคร คงมีแต่เพียงว่าทรัพย์สินชิ้นนั้นเป็นของเจ้าของร่วมกันเท่านั้น และมีสิทธิเท่าเทียมกันทุกคน

การเป็นเจ้าของรวมเป็นการที่บุคคลหลายคนเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสิ่งเดียวกัน โดยไม่สามารถกำหนดได้ว่าส่วนใดเป็นของผู้ใด เช่น นายดำ นายแดง และนายขาว เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ร่วมในที่ดินแปลงหนึ่ง ทั้งสามคนต่างมีกรรมสิทธิ์อยู่ในทุก ส่วนของที่ดินแปลงนั้น โดยไม่ได้แยกออกว่าส่วนใดเป็นของผู้ใด ถ้าสามารถแยกออกได้ว่าส่วนใดอยู่ทางทิศใด เช่น ส่วนของนายดำ อยู่ทางทิศใต้ ส่วนของนายแดงอยู่ทางทิศเหนือ และส่วนของนายขาวอยู่ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก อย่างนี้ไม่ถือว่านายดำ นายแดง และนายขาว มีกรรมสิทธิ์ร่วมในที่ดินแปลงนั้น เพราะสามารถแยกส่วนจากกันได้

กรรมสิทธิ์ร่วม หมายความว่า กรณีที่บุคคลหลายคนไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดา หรือนิติบุคคล ต่างมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินอันเดียวกัน กรรมสิทธิ์ร่วมอาจเกิดได้โดยนิติกรรม เช่น บุคคลหลายคนร่วมกันรับโอนทรัพย์สินจากผู้อื่น การนำทรัพย์สินลงหุ้นในห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน และทรัพย์สินที่ได้มาของสามีภริยาที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรส เป็นต้น หรืออาจได้มาโดยผลของกฎหมาย เช่น ทายาทหลายคนรับมรดกจากเจ้ามรดก ความเป็นเจ้าของรวมหรือกรรมสิทธิ์ร่วมในทรัพย์สินมีอยู่ในทรัพย์สินตลอดไปจนกว่าจะแบ่งแยกทรัพย์สินนั้น

1. สิทธิในการจัดการทรัพย์สินร่วมกัน

เจ้าของรวมในสิทธิในการจัดการทรัพย์สินร่วมกัน เจ้าของรวมทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน มีสิทธิในการบำรุงรักษา ทรัพย์สินนั้น และมีสิทธิ ในการจัดการทรัพย์สินนั้น เพื่อให้ก่อประโยชน์แก่เจ้าของรวมทุกคน ตามที่เจ้าของรวมทุกคน ได้ทำความตกลงกัน หรือ สิทธิในการที่เจ้าของรวมทุกคน จะแต่งตั้งให้เจ้าของรวมคนหนึ่งคนใด จัดการกับทรัพย์สินนั้น เพื่อผลประโยชน์ หรือ เพื่อดูแลผลประโยชน์ของเจ้าของรวมทุกคน

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดข้อสันนิษฐานไว้ว่าให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเจ้าของรวมมีสิทธิจัดการทรัพย์สินร่วมกัน ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานที่ไม่เด็ดขาดสามารถนำสืบข้อเท็จจริงหักล้างข้อสันนิษฐานนั้นได้ ข้อสันนิษฐานดังกล่าวจึงมีความหมายว่า ถ้ามิได้มีข้อตกลงให้เจ้าของรวมคนหนึ่งเป็นผู้จัดการ ผู้เป็นเจ้าของรวมทุกคนมีสิทธิจัดการได้

สิทธิในการจัดการทรัพย์สินร่วมกัน จำแนกได้ดังนี้

1. การจัดการเกี่ยวกับการรักษาทรัพย์สิน เจ้าของรวมคนหนึ่งสามารถจัดการได้เสมอโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของรวมคนอื่นก่อน เช่น เป็นเจ้าของรวมในรถยนต์ย่อมมีสิทธินำรถยนต์ไปซ่อมได้ เป็นเจ้าของรวมในสวนผลไม้ย่อมมีสิทธิจ้างคนมาตัดยาฆ่าแมลงได้ หรือเป็นเจ้าของรวมในบ้านย่อมมีสิทธิซ่อมแซมบ้านได้ เป็นต้น

2. การจัดการตามธรรมดาเกี่ยวกับทรัพย์สิน เป็นการจัดการเพื่อประโยชน์ตามสภาพปกติของทรัพย์สินหรือจัดการทรัพย์สินให้ดีขึ้น เจ้าของรวมคนหนึ่งมีสิทธิจัดการได้เสมอ เว้นแต่ฝ่ายข้างมากจะตกลงกันเป็นอย่างอื่น เช่น เป็นเจ้าของรวมในบ้านหลังหนึ่งเจ้าของรวมคนหนึ่งที่เป็นเจ้าของรวมเป็นผู้จัดการให้เช่าบ้านหลังนั้น ก็ต้องเป็นไปตามข้อตกลงนั้น เจ้าของรวมคนอื่น ๆ ย่อมไม่มีสิทธิที่จะนำเอาบ้านหลังนั้นออกให้เช่าได้

3. การจัดการอันเป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับทรัพย์สิน การจัดการทรัพย์สินเพื่อให้ได้ประโยชน์หรือเพื่อให้เจริญนั้น ถ้าเจ้าของรวมกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากการจัดการตามธรรมดา ก็ได้ชื่อว่าเป็นการจัดการอันเป็นสาระสำคัญ การจัดการเช่นนั้นอาจกระทบกระเทือนถึงความเป็นอยู่แห่งทรัพย์สินนั้นอย่างมาก (ประมวล สุวรรณศร, 2539, หน้า 193) ดังนั้น การจัดการอันเป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับทรัพย์สินแต่ละเรื่องย่อมสุดแล้วแต่เสียงข้างมากของเจ้าของรวมว่าจะให้ผู้ใดจัดการ โดยคะแนนเสียงข้างมากต้องไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งแห่งค่าทรัพย์สิน เช่น การตัดแปลงหรือการต่อเติมบ้านเป็นการจัดการอันเป็นสาระสำคัญ จะได้หรือไม่ได้ อย่างไรนั้นก็สุดแล้วแต่เสียงของเจ้าของรวมในบ้านหลังนั้น โดยเสียงข้างมากที่ไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของราคาทรัพย์สิน

มติโดยเสียงข้างมาก ตามธรรมดาให้ถือเอาจำนวนคนโดยไม่ต้องคำนึงถึงเจ้าของรวมคนใดจะมีส่วนเป็นเจ้าของในทรัพย์สินนั้นมากน้อยแค่ไหน แต่ในกรณีการออกเสียงสำหรับการจัดการอันเป็นสาระสำคัญ มีบทบัญญัติของกฎหมายให้ถือมติอีกอย่างหนึ่ง ประกอบด้วย คือ มติโดยส่วนแห่งความเป็นเจ้าของ โดยบัญญัติว่า “...และ คะแนนเสียงข้างมากนั้น ต้องมีส่วนไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งแห่งค่าทรัพย์สิน” ซึ่งหมายความว่า นอกจากจำนวนเสียงจะมากกว่ากันแล้ว ส่วนแห่งความเป็นเจ้าของเอาฝ่ายข้างมากนั้นเมื่อรวมกันเข้าแล้วจะต้องมากกว่าส่วนแห่งความเป็นเจ้าของฝ่ายข้างน้อยรวมกันด้วย จึงจะถือว่า มีข้อตกลงในอันที่จะจัดการอันเป็นสาระสำคัญเกี่ยวกับทรัพย์สินนั้นได้ เช่น นายดำ แดง และเขียว เป็นเจ้าของรวมในบ้านหลังหนึ่งกันคนละส่วนดำและแดงเห็นชอบให้มีการตัดแปลงหรือต่อเติมบ้าน สามารถดำเนินการได้ แต่ในกรณีที่ปรากฏว่าดำและแดงมีส่วนในบ้านคนละ 1 ส่วน เขียวมีส่วนในบ้าน 3 ส่วน ดำและแดงไม่ได้เสียงข้างมากตามค่าแห่งทรัพย์สิน ไม่สามารถจัดการให้มีการตัดแปลงหรือต่อเติมบ้านได้

4. การจัดการในทางเปลี่ยนวัตถุประสงค์ ถือได้ว่าเป็นการจัดการที่สำคัญที่สุดเจ้าของรวมคนใดคนหนึ่งหรือเจ้าของรวมที่มีเสียงข้างมากตามค่าแห่งทรัพย์สินไม่สามารถจัดการในทางเปลี่ยนวัตถุประสงค์ได้ ต้องให้เจ้าของรวมทุกคนเห็นชอบด้วย เช่น บ้านที่เจ้าของรวม ซึ่งมีวัตถุประสงค์จะใช้อาศัยร่วมกัน หากจะมีการนำบ้านหลังนั้นออกให้เช่า ซึ่งเป็นกรณีการจัดการในทางเปลี่ยนวัตถุประสงค์ ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของรวมทุกคน

2. สิทธิในการต่อสู้กับบุคคลภายนอกในการปกป้องสิทธิของเจ้าของร่วม

ในการต่อสู้กับบุคคลภายนอกในการปกป้องสิทธิ มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1359 ดังนี้ “เจ้าของรวมคนหนึ่งๆ อาจใช้สิทธิอันเกิดแต่กรรมสิทธิ์ครอบไปถึงทรัพย์สินทั้งหมดเพื่อต่อสู้บุคคลภายนอก แต่ในการเรียกร้องเอาทรัพย์สิน คืนนั้น ท่านว่า ต้องอยู่ในบังคับเงื่อนไขที่ระบุไว้ในมาตรา 302 แห่งประมวลกฎหมายนี้” ซึ่งความที่ระบุในมาตรา 302 บัญญัติไว้ดังนี้ คือ

ถ้าการชำระหนี้เป็นการอันจะแบ่งกันชำระมิได้ และมีบุคคลหลายคน เป็นเจ้าหนี้ ถ้าบุคคลเหล่านั้นมิได้เป็นเจ้าหนี้ร่วมกัน ไซ้ ท่านว่าลูกหนี้ได้แต่ชำระหนี้ให้ได้ประโยชน์แก่บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดด้วยกัน และเจ้าหนี้แต่ละคนจะเรียกชำระหนี้ได้ก็แต่เพื่อประโยชน์ด้วยกันหมดทุกคนเท่านั้น อนึ่งเจ้าหนี้แต่ละคนจะเรียกให้ลูกหนี้วางทรัพย์สินที่เป็นหนี้นั้นไว้เพื่อประโยชน์แห่งเจ้าหนี้หมดทุกคนด้วยก็ได้ หรือถ้าทรัพย์สินนั้นไม่ควรแก่การจะวางไว้ก็ให้ส่งแก่ผู้พิทักษ์ทรัพย์ ซึ่งศาลจะได้ตั้งแต่งตั้งขึ้น

และในวรรคสองยังระบุอีกว่า “นอกจากนี้ข้อความจริงใดที่ท้าวถึงเจ้าหนี้คนหนึ่งเท่านั้นหาเป็นไปเพื่อคุณ หรือ โทษแก่เจ้าหนี้คนอื่นๆ ด้วยไม่” สิ่งที่เป็นบังคับเงื่อนไขที่ระบุไว้ในมาตรา

302 สรุปความได้ดังนี้ คือ เจ้าของรวมแต่ละคนจะเรียกร่องเอาทรัพย์สินอันเป็นกรรมสิทธิ์รวมได้ก็ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของเจ้าของรวมทุกคนต่อไป เจ้าของรวมผู้ใช้สิทธิจะอ้างเอาเป็นของตน แต่เพียงผู้เดียวมิได้ (มาโนช เพียรสนอง, 2530, หน้า 126)

จะเห็นได้ว่า เจ้าของรวมมีสิทธิในกรรมสิทธิ์ เช่นเดียวกับ เจ้าของกรรมสิทธิ์ คือ มีสิทธิใช้สอย และ จำหน่าย ทรัพย์สินของตน และได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืน ซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคล ผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย กรณีตามมาตรา 1359 สามารถแยกออกได้เป็น 2 กรณี คือ

1. การใช้สิทธิอันเกิดแต่กรรมสิทธิ์ เจ้าของกรรมสิทธิ์รวมมีสิทธิเช่นเดียวกับเจ้าของกรรมสิทธิ์ ตามมาตรา 1336 กล่าวคือ มีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตน และได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิใช้สอยและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย อย่างไรก็ตามสิทธิบางอย่างกฎหมายได้มีบทบัญญัติแยกไปเป็นการเฉพาะแล้ว เช่น สิทธิในการใช้ทรัพย์สินและการได้ดอกผลตามมาตรา 1360 และสิทธิในการจำหน่ายทรัพย์สินตามมาตรา 1361 ดังนั้น โดยเนื้อแท้แล้วมาตรา 1359 จึงเป็นเรื่องที่เจ้าของกรรมสิทธิ์รวมจะใช้สิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และใช้สิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย

ในการใช้สิทธิตามมาตรา 1359 นี้เป็นการใช้เพื่อต่อสู้บุคคลภายนอกไม่ว่าจะเป็นการกล่าอ้าง การขัดขวาง การป้องกัน การติดตาม หรือการต่อสู้ประการอื่นใดในทำนองเดียวกัน เจ้าของรวมทุกคนมีสิทธิฟ้องร้องเอาทรัพย์สินคืนจากคนอื่นได้และเจ้าของรวมทุกคนก็อาจถูกคนอื่นฟ้องเกี่ยวกับตัวทรัพย์สินนั้นได้เช่นกัน แต่ไม่จำเป็นต้องร่วมกันฟ้องหรือถูกฟ้องร่วมกัน เจ้าของรวมคนใดคนหนึ่งมีสิทธิฟ้องบุคคลอื่นหรือถูกฟ้องโดยลำพังได้

2. การเรียกร่องเอาทรัพย์สินคืนจากบุคคลภายนอกต้องอยู่ในบังคับแห่งเงื่อนไขที่ระบุไว้ในมาตรา 302 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กล่าวคือ ต้องเรียกร่องเอาทรัพย์สินคืนจากบุคคลภายนอกเพื่อประโยชน์ของเจ้าของรวมทุกคน จะอ้างเอาเป็นสิทธิของตนแต่เพียงผู้เดียวไม่ได้

3. สิทธิในการใช้ทรัพย์สินและได้ดอกผลตามส่วนของตน

เจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินย่อมมีสิทธิที่จะใช้ทรัพย์สินนั้นได้เสมอในกรณีที่เป็นทรัพย์สินที่มีเจ้าของรวมหลายคน การใช้ทรัพย์สินรวม จะต้องเป็นการใช้ทรัพย์สินรวมนั้นไม่เป็นการขัดต่อสิทธิของเจ้าของรวมคนอื่นๆ การใช้ทรัพย์สินรวมของเจ้าของรวมแต่ละคนต้องเป็นการใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง ไม่ใช่นำไปให้ผู้อื่นใช้หรือนำไปแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวอย่างไรก็ตาม

ตามแม้จะเป็นการใช้เพื่อประโยชน์ของตนเอง ก็ต้องเป็นการใช้ตามสภาพปกติของทรัพย์สินนั้น และต้องให้เจ้าของรวมคนอื่นได้ใช้สอยด้วย ถ้าใช้สอยแต่เพียงคนเดียวถือว่าเป็นการใช้ที่ขัดต่อสิทธิแห่งเจ้าของรวมคนอื่น ๆ

นอกจากนี้ดอกผลที่เกิดจากตัวทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วม ไม่ว่าจะเป็นดอกผลธรรมดาหรือดอกผลชนิดนี้ก็ต้องตกเป็นของเจ้าของตามมาตรา 1336 การได้ดอกผลนั้นตามปกติเจ้าของรวมแต่ละคนย่อมมีสิทธิได้ตามส่วนแห่งกรรมสิทธิ์ของตนในทรัพย์สินนั้น เว้นแต่จะตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่น เช่น คำ แดง และขาว เป็นเจ้าของรวมในรถยนต์คันหนึ่ง ถ้าคำนำรถยนต์ไปให้คนอื่นเช่า ได้ค่าเช่ามาเท่าใด คำต้องแบ่งให้แดงและขาว ตามส่วนแห่งความเป็นเจ้าของ แต่ถ้าตกลงกันว่าให้ผลัดกันนำรถยนต์ไปใช้เองหรือเอาไปให้คนอื่นเช่าเป็นระยะเวลาคนละ 1 สัปดาห์ เมื่อคำนำรถยนต์ไปให้คนอื่นเช่าในช่วงเวลาที่คำมีสิทธินำรถยนต์ไปใช้ ค่าเช่าซึ่งเป็นดอกผลชนิดนี้ย่อมตกเป็นของคำแต่เพียงผู้เดียว

4. สิทธิในการจำหน่าย จำนอง หรือ ก่อให้เกิด ภาระติดพันในส่วนที่ตนเป็นเจ้าของ

กรณีทรัพย์สินมีเจ้าของรวมหลายคน เจ้าของรวมแต่ละคนต่างก็มีสิทธิในทรัพย์สินรวมในส่วนของตน มีสิทธิที่จะจำหน่าย จำนอง หรือ ก่อภาระติดพันในทรัพย์สินในส่วนของตนได้ โดยไม่จำเป็นต้องขอความยินยอม จากเจ้าของรวมคนอื่น เช่น เจ้าของรวมเอาที่ดินไปจำนองโดยเจ้าของรวมคนอื่นมิได้รู้เห็นยินยอม สัญญาจำนองไม่ผูกพันในส่วนกรรมสิทธิ์ของผู้อื่นและไม่เป็นโมฆะคงบังคับได้เฉพาะส่วนของผู้จำนอง

“ส่วนของตน” หมายถึง ส่วนของความเป็นเจ้าของ ไม่ใช่ส่วนหนึ่งส่วนใดของตัวทรัพย์สิน หากกรณีส่วนใดของทรัพย์สินเป็นเจ้าของรวมคนใดก็แสดงให้เห็นว่าได้มีการแบ่งตัวทรัพย์สินนั้นออกไปแล้ว ไม่เป็นกรรมสิทธิ์ร่วม ดังนั้นหากทรัพย์สินใดยังเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมโดยยังไม่ได้มีการแบ่งตัวทรัพย์สินแล้ว เจ้าของรวมคนหนึ่งคนใดจะกระทำการโดยผลการจำหน่ายเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของทรัพย์สินโดยเจ้าของรวมคนอื่น ๆ ทุกคนไม่ยินยอมไม่ได้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1361 วรรคแรกไม่ได้กล่าวถึงสิทธิในการจำหน่ายทรัพย์สินของเจ้าของรวมไว้ เพราะการจำหน่ายจะมีได้เฉพาะสังหาริมทรัพย์และต้องมีการส่งมอบทรัพย์สิน สัญญาจำหน่ายจึงจะสมบูรณ์ การจำหน่ายเฉพาะส่วนในสังหาริมทรัพย์จึงมีไม่ได้ หากจะมีได้ต้องจำหน่ายทั้งหมด ดังนั้น เจ้าของรวมคนใดคนหนึ่งจึงไม่มีสิทธิที่จะจำหน่ายเฉพาะส่วนของตนได้

ส่วนตัวทรัพย์สินอันเป็นกรรมสิทธิ์ร่วมอาจจะจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดภาระติดพันทั้งทรัพย์สินนั้นได้ แต่เจ้าของรวมคนอื่นทุกคนต้องยินยอม การยินยอมกฎหมายไม่ได้กำหนดแบบไว้ ดังนั้น การแสดงเจตนายินยอมอาจทำเป็นหนังสือหรือด้วยวาจาก็ได้ การให้ความยินยอมอาจแสดงโดยตรงหรือโดยปริยายก็ได้การรู้แล้วนิ่งเฉยเสียถือว่าเป็นการให้ความยินยอม

หรือรู้แล้วไม่ได้คัดค้านแต่ประการใดก็ถือว่าเป็นการให้ความยินยอม หรือรู้แล้วไม่ได้คัดค้านแต่ประการใดก็ถือว่าเป็นการให้ความยินยอมเช่นกัน

กรณีที่เจ้าของรวมคนใดคนหนึ่งจำหน่าย จำนำ จำนอง หรือก่อให้เกิดภาระติดพันทรัพย์สินทั้งหมดโดยเจ้าของรวมคนอื่นมิได้ยินยอมทุกคน แม้จะไม่ผูกพันเจ้าของรวมที่ไม่ได้ยินยอมหรือจะใช้บังคับตามนิติกรรมนั้นไม่ได้ก็ตาม หากต่อมาภายหลังถ้าเจ้าของรวมผู้ทำนิติกรรมกลายเป็นเจ้าของทรัพย์สินแต่ผู้เดียว นิติกรรมนั้นเป็นอันสมบูรณ์มาตั้งแต่นั้น เจ้าของรวมผู้ทำนิติกรรมจะกล่าวอ้างว่านิติกรรมไม่ผูกพันเจ้าของรวมคนอื่นไม่ได้

5. สิทธิในการเรียกให้แบ่งทรัพย์สินที่เป็นกรรมสิทธิ์รวม

การเรียกให้แบ่งทรัพย์สินรวมเป็นสิทธิที่เจ้าของรวมคนหนึ่งคนใดจะขอให้แบ่งได้เสมอโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของรวมคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของรวมกันมานานเท่าใดหรือไม่ว่าทรัพย์สินอันมีกรรมสิทธิ์รวมนั้นจะเป็น “ทรัพย์สินแบ่งได้” หรือ “ทรัพย์สินแบ่งไม่ได้” (ประมวลศุวรรณศร, 2539, หน้า 201) และสิทธิที่จะขอแบ่งนี้ไม่มีอายุความ ส่วนวิธีการแบ่งทรัพย์สินนั้นต้องดำเนินการให้เป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1364 ดังนี้ คือ “การแบ่งทรัพย์สินพึงกระทำโดยแบ่งทรัพย์สินนั้นเองระหว่างเจ้าของรวม หรือ โดยขายทรัพย์สินแล้วเอาเงินที่ขายได้แบ่งกัน” วรรคสองเป็นกรณีที่เจ้าของรวมไม่สามารถตกลงกันได้ ดังนี้ คือ

ถ้าเจ้าของรวมไม่ตกลงกันว่าจะแบ่งทรัพย์สินอย่างไรไซ้ เมื่อเจ้าของรวมคนหนึ่งคนใดขอ ศาลอาจสั่งให้เอาทรัพย์สินนั้นออกแบ่ง ถ้าส่วนที่แบ่งไม่เท่ากันไซ้ จะสั่งให้ทดแทนกันเป็นเงินก็ได้ ถ้าการแบ่งเช่นนี้ไม่อาจทำได้ หรือ จะเสียหายมากนั้นก็ดี ศาลจะสั่งให้ขายโดยประมูลราคา กันระหว่างเจ้าของรวม หรือ ขายทอดตลาดก็ได้

จะเห็นว่าการแบ่งทรัพย์สินระหว่างเจ้าของรวมด้วยกันนั้น สามารถทำได้เป็น 2 กรณี คือ กรณีแรก หากตกลงกันได้ ให้แบ่งทรัพย์สินระหว่างเจ้าของรวม หรือ ขายแล้วนำเงินมาแบ่งกัน ตามส่วนที่ตนเองเป็นเจ้าของรวมอยู่ กรณีที่สอง เป็นกรณีที่ตกลงกันว่าจะแบ่งกันอย่างไร เจ้าของรวมคนใดคนหนึ่ง อาจร้องขอต่อศาลขอให้ศาลแบ่งทรัพย์สินที่เป็นเจ้าของรวมกันได้ โดยศาลควรนำหลักว่าเป็นทรัพย์สินแบ่งได้หรือแบ่งไม่ได้มาพิจารณา ถ้าเป็นทรัพย์สินแบ่งได้ก็จัดการแบ่งให้แม้ส่วนแบ่งอาจจะไม่เท่ากัน ก็ให้ฝ่ายที่ได้ส่วนแบ่งมากทดแทนเป็นเงินก็ได้ และถ้าเป็นทรัพย์สินแบ่งไม่ได้ คือ การแบ่งไม่อาจทำได้หรือจะเสียหายมาก ศาลจะสั่งให้ขายเอาเงินแบ่งกัน โดยขายโดยประมูลราคา ระหว่างเจ้าของรวมหรือขายทอดตลาด

ข้อจำกัดสิทธิที่เจ้าของรวมจะใช้สิทธิเรียกให้แบ่งทรัพย์สินไม่ได้มี 3 ประการ คือ

1. มีนิติกรรมขัดอยู่ แต่นิติกรรมนั้นจะตัดได้ไม่เกินคราวละสิบปี นิติกรรมที่ห้ามแบ่งทรัพย์สินอาจเป็นข้อตกลงที่เจ้าของกรรมสิทธิ์รวมทุกคนทำไว้ เป็นข้อตกลงที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย แต่

นิติกรรมที่ห้ามแบ่งทรัพย์สินต้องมีระยะเวลาไม่เกิน 10 ปี แต่ไม่ห้ามที่จะให้มีการตกลงใหม่ เมื่อครบ 10 ปี แล้วจะทำนิติกรรมห้ามแบ่งต่อไปอีกก็ได้ แต่ต้องไม่เกิน 10 ปี

2. วัตถุประสงค์ที่เป็นเจ้าของรวมกันนั้นมีลักษณะเป็นการถาวร เช่น ร่วมกันซื้อที่ดินเพื่อใช้เป็นที่สร้างสวนสุขภาพบรรพบุรุษ ร่วมกันซื้อที่ดินเพื่อใช้เป็นทางเดินเข้าบ้าน หรือร่วมกันซื้อที่ดินเพื่อทำเป็นฝ่ายชลประทาน เป็นต้น

3. เมื่อยังไม่ถึงโอกาสอันควร เมื่อใดเป็นโอกาสอันควรหรือไม่ต้องพิจารณาเป็นกรณีไป ข้อยกเว้นบัญญัติไว้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของเจ้าของรวมทุกคนต้องพิจารณาว่าการแบ่งในขณะนั้นจะเป็นเหตุให้เจ้าของรวมคนอื่นต้องเสียหายหรือไม่ เช่น ร่วมกันซื้อรถสองแถวออกวิ่งรับผู้โดยสาร ซื้อมาได้ไม่กี่วันเจ้าของรวมคนหนึ่งจะขอแบ่งแล้ว หรือร่วมกันซื้อที่ดินทำเป็นสวนผลไม้ ปลูกต้นไม้ได้ไม่กี่วัน เจ้าของรวมคนหนึ่งจะขอแบ่งแล้ว การขอแบ่งอย่างนี้ทำไม่ได้เพราะยังไม่ถึงโอกาส อันควร